

Internationaal
LiedFestival
Zeist

22 MEI
27
2018
ilfz.nl

DI 9 OKT

Morsch, Van Sandwijk en Drake: Liszt en Brahms

Bariton André Morsch en pianist Julius Drake in een recital met mezzosopraan Rosanne van Sandwijk. U hoort alle aspecten van de liefde in liederen van Liszt en Brahms.

WO 31 OKT

A Night at the Opera

Het Residentie Orkest begeleidt Lawrence Brownlee en Michael Spyres, twee van de meest vooraanstaande tenoren van de Verenigde Staten, in duizelingwekkende opera-fragmenten. Met véél Rossini, maar ook Bellini, Verdi en Bizet.

DI 6 NOV

Robert Holl zingt Schubert

Bas-bariton Robert Holl en pianist Roger Braun in een nieuw Schubert-recital. Lyrische liederen over water, muziek en eenzaamheid.

DI 27 NOV

Christopher Maltman: Carnaval van de dieren

Ravel, Schumann, Wolf: allemaal kropen ze in de huid van dieren. Zo ook bariton Christopher Maltman.

DI 11 DEC

Choir of King's College, Cambridge

Britse carols en kerstklassiekers: het legendarische Choir of King's College, Cambridge in een echt decemberconcert.

foto's: Benjamin Ealovega,
Shervin Lainez, Kevin Leighton,
Pia Clodi, Annelies van der Vegt

Inhoud

5	... Voorwoord	6
10	... Schubert en zijn opvolgers	16
20	... Wiener Meister	26
32	... Meine Töne still und heiter	38
46	... Im Walde	50
54	... Lieder vom Orient	60
70	... Rising Stars I	72
73	... Liebesfrühling	74
76	... Der Rose Pilgerfahrt	90
91	... Rising Stars II	92
93	... Auf den wilden Wegen	94
96	... Glaube, Hoffnung und Liebe	
	... Mastercourse	
	... Lezingen	
	... Film / Rondleiding	
	... Educatie	
	... Biografieën	
	... Praktisch	
	... Met dank aan	
	... Colofon	
	... Vrienden worden	
	... Blokkenschema	
	... Het Internationaal Lied Festival 2019	

VRIJDAG 28 SEPTEMBER

IAN BOSTRIDGE & SASKIA GIORGINI

Liszt, Wagner & Schumann

**TIVOLI
VREDEN
BURG**

52^e internationaal vocalisten concours opera | oratorium

Theater aan de Parade
's-Hertogenbosch
7-15 sept 2018

www.ivc.nu

Jury: Dame Kiri Te Kanawa | Dunja Vejzović |
Robert Holl | Andrew Watts e.a.

Het lied heeft toekomst

Ik verkeer in goed gezelschap, want velen van u hebben met mij het Internationaal Lied Festival Zeist in hun hart gesloten. Al voor het derde achtereenvolgende jaar mogen wij u begroeten, maar het begon allemaal in de zomer van 2014. Steven Matthijsen liet zich toen tegen zijn vrouw Marjon ontvallen: *'De menselijke stem is toch eigenlijk het mooiste instrument.'* Vanaf dat moment is het hard gegaan.

In de korte tijd sinds die middag hebben we onszelf op de kaart gezet. Musici van naam weten de weg naar Zeist te vinden en hebben we een flink educatie-aanbod voor professionele en amateurmusici opgezet. De innige samenwerking met het Franz-Schubert-Instituut bij het vormgeven van de mastercourse is gebeven. Deen Larsen, oprichter van het Instituut, ontviel ons aan het begin van het jaar. Wij verliezen in hem een onnavolgbare docent en vriend die wij deze mei weer zouden verwelkomen.

Net als voorgaande jaren neemt Schubert ons weer bij de hand door de programma's heen, maar wijst ons ook de weg naar de toekomst. Naar Robert Schumann en Hugo Wolf, die de gedichten van Eichendorff toonzetten. Gedichten die als een rode draad door het festival lopen. Ongetwijfeld had Schubert zich er zelf door laten inspireren, als deze niet pas na zijn dood waren uitgegeven.

Er zijn meer rode draadjes tussen de verschillende festival-onderdelen. Zo staat Schumanns zelden uitgevoerde *Der Rose Pilgerfahrt* op zaterdagavond geprogrammeerd en is het ook het werk waarmee deelnemers in de workshop ensemblezang aan de slag gaan. *Dichterliebe* is weer de bron waaruit het Liedklasproject put voor een bijzonder samenwerkingsverband waaraan – op het moment dat u dit leest – ruim 250 scholieren al enige tijd werken. Jong geleerd, is immers oud gedaan.

De jonge solisten die we dit jaar mogen begroeten hoeven we dat niet meer te vertellen. Sommigen van hen wonnen zeer recent nog prijzen tijdens het Oxford Lieder Festival en staan dit voorjaar in Zeist op de Bühne. Omgekeerd zullen Nederlandse prijswinnaars volgend jaar optreden in Oxford. Een samenwerking met het Leeds Lieder Festival staat in de kinderschoenen. Zo geven we de liedkunst door aan een volgende generatie.

Ik zei u al, vanaf het begin zit de vaart er flink in. Ook nu nog! Terwijl ik dit schrijf moet het festival nog beginnen, maar de voorbereidingen voor 2019 zijn in volle gang. Helpt u als Vriend of Supervriend mee onze liefde voor het lied door te geven? Het lied heeft toekomst!

Aat Klompenhouwer
Voorzitter en artistieke zaken

Festivalthema 2018

Schubert

en zijn opvolgers

Het Internationaal Lied Festival Zeist beleefde in 2016 zijn eerste editie. Daarbij stond Franz Schubert centraal tijdens alle concerten, mastercourse en educatieve projecten. Schuberts invloed is van onschatbare waarde geweest voor de ontwikkeling van het Duitse kunstlied. Zijn wegbereiders, Haydn, Mozart en Beethoven, werden vorig jaar in de schijnwerpers gezet. En in dit derde festival zijn die musici aan de beurt, die Schuberts muzikale nalatenschap nog verder wisten uit te bouwen. Dat zijn onder meer Robert en Clara Schumann, Brahms, Wolf, Berg, Pfitzner, Mendelssohn, Loewe en Cornelius.

Het festival wil hiermee de liedkunst in al zijn facetten tot zijn recht laten komen. Omdat woord en toon in de liedkunst zo innig verweven zijn, schenken we niet alleen aandacht aan componisten, maar in gelijke mate aan hun inspiratiebronnen en – soms – samenwerkingspartners: de dichters. In de eerste editie van het festival stonden dichters als Mayrhofer en Schober centraal, belangrijk in Schuberts 'Freundeskreis'. Geïnspireerd hierdoor wil het festival een steeds groeiende 'Freundeskreis' van lied- en zangliefhebbers zijn. Goethe was de centrale dichter van het tweede festival vorig jaar. Grote namen als Goethe en ook Heine en Rückert zijn verbonden met de romantische liedcomponisten van de negentiende eeuw. Ook de beroemde dichter Joseph von Eichendorff heeft veel musici geïnspireerd: zijn poëzie loopt als een rode draad door dit derde liedfestival.

Velen zijn van mening, dat het Romantische kunstlied ontstond met Schuberts *Gretchen* en zijn *Erlekönig*. Tijdens de beginjaren van Schubert was de volkstoon van het strofische lied nog zeer geliefd. Dat bood weinig ruimte voor vernieuwing. Maar Schubert debuteerde met deze sterk dramatische

liederen. Die leenden zich uitstekend voor de beperkte mogelijkheden van de strofische liedvorm. Schubert bezat bovendien een ongekennde verbeeldingskracht om expressieve, muzikale figuren te bedenken voor allerlei stemmingen en gemoedsgesteldheden in zijn liederen.

Nieuw aan *Gretchen* was de beroemde pianobegeleiding, die de wervelende beweging van het spinnenwiel nabootste. Nieuw waren ook de verschillende ritmes, die tegelijkertijd in de pianobegeleiding en de vocale lijn klonken. Maar Schubert ging verder, en liet harmonieën niet oplossen, met als doel de spanning op te voeren. Zo wordt Gretchens snakken naar adem hoorbaar, net als het plotseling stilvallende spinnenwiel, dat met de grootste (muzikale) moeite weer in beweging wordt gezet.

Schuberts verdiensten lagen vooral in zijn onverwachte behandeling van bekende muzikale zaken en conventies. De piano-partij was niet meer louter begeleidend, maar werd gelijkwaardig aan de zangstem. Schubert zette ook andere muzikale middelen in. Zoals het gebruik van bekende ritmes in een ongebruikelijke context, waarmee hij gevoelens van vervreemding creëerde. Denk aan de wals, destijds in Wenen een geliefde dansvorm, die symbool stond voor vrolijkheid en ongecompliceerdheid. Maar in *Der Atlas* klinkt dat walsritme ironisch, en in *Erlekönig* zelfs spookachtig.

Schuberts modulatie technieken maakten het mogelijk om minutieuze nuances aan te brengen in stemmingen en gevoelens van de hoofdrolspelers uit zijn liederen. Metafysische associaties riep hij op door een baslijn plotseling te laten stoppen, waardoor de grond letterlijk verdween onder de voeten van de zanger alias het titelpersonage.

Het is belangrijk ons te realiseren in welke tijd Schubert leefde en componeerde. In Wenen riep de Restauratiepolitiek van Metternich een sfeer op van spionage, repressie en corruptie. Zelfs liederen werden aan strenge censuur onderworpen. Dat had een grote impact op de sociale kringen, waarin Schubert leefde en musiceerde. In de liederen werden daarom veel metaforen gebruikt, of de inhoud ervan werd verplaatst naar een ander tijdvak, bijvoorbeeld naar de klassieke oudheid. Schubert kwam door zijn vriendenkringen veelvuldig in contact met nieuwe dichters. Zo leerde hij ook het *Poetisches Tagebuch* van Ernst Schulze kennen, waaruit tijdens dit festival liederen zullen klinken.

De grote invloed van Schubert op de generaties na hem is niet te onderschatten. **Robert Schumanns** betekenis als liedcomponist heeft vooral te maken met de nieuwe verhouding tussen vocale lijn en pianopartij. Zangstem en piano werden bij Schumann nog meer één. Zijn karakterstukken voor piano waren daarvan al een voorbode. En zijn liedstijl borduurde voort op die heldere en expressieve stijl.

1840 was Schumanns jubeljaar. Niet alleen kon hij eindelijk met zijn geliefde Clara trouwen, maar ook ontstond meer dan de helft van al zijn liederen. Veel liederen uit dit 'Liederjahr' werden gepubliceerd in verzamelingen, die verbonden zijn door een rode draad. In 1840 ontstonden acht collecties. Ze delen thema's, motieven en poëtische beelden. Drie cycli zijn gebaseerd op gedichten van één enkele dichter, zoals op poëzie van Heinrich Heine en Joseph von Eichendorff.

Hugo Wolf begon zijn muzikale loopbaan in de schaduw van de groten voor hem: Schubert, Schumann, Wagner en Liszt. En zoals 1815 het jaar was waarin

Schubert doorbrak, en 1840 het liederjaar van Schumann werd, zo was 1888 het begin van drie overvloedige jaren bij Hugo Wolf. Meer dan tweehonderd liederen vloeiden uit zijn pen. Wolf had voor iedere dichter zijn eigen klanktaal. En door zijn psychologisch raffinement laten zijn liederen zich beluisteren als miniatuuropera's. Wolfs liedcycli zijn vaak gewijd aan één dichter, zoals de *Mörike-*, *Eichendorff-*, en *Goethe-Lieder*. In Wolfs Eichendorff liederen klinkt een mystieke stemming door, waarbij het innerlijk van de dichter in natuurbeelden wordt weergegeven.

De gedichten van **Joseph von Eichendorff** behoren tot de meest gelezen teksten van de romantisch Duitse poëzie. Velen hebben zijn gedichten op muziek gezet. Zijn idyllische natuurschilderingen, waarin het dagelijkse leven werd weergegeven in eenvoudige beelden en woordkeuzes. Daarachter schuilt echter een grote symboliek. Zijn gedichten hebben vaak een melancholiek karakter, en er komen veel religieuze elementen in voor. Eichendorff riep steeds een ver verleden, alsook een verloren kindertijd, terug in de herinnering. De dichter loopt in zijn poëzie ook vooruit op het symbolisme.

Eichendorff beschreef in zijn poëzie steeds het eeuwige. *Schläft ein Lied in allen Dingen* is één van zijn bekendste versregels en daarom niet voor niets het motto van dit festival. Met dit soort zinnen drukte de dichter het mysterieuze van ons bestaan uit. Heimwee en herinnering zijn veel voorkomende motieven, evenals het verloren vaderland en de gezelligheid uit zijn jeugd. Voor een deel is dit terug te voeren op zijn jeugdervaringen.

Onderwerpen in zijn poëzie zijn de eeuwig bezongen en ruisende wouden, en de,

in de verte betoverde burchten Maar ook mooie bomen, bergen en dalen, velden en weiden, rivieren en beken, en prachtige landschappen, waarover een sterrenhemel zich welft. Kortom, een schat aan natuurbeelden, die door originele wendingen en metaforen nog expressiever worden. Met deze thema's ageerde Eichendorff ook tegen het opkomende industriële tijdperk. Zijn blik ging dromend en dichtend steeds terug naar het verleden. En terwijl de wereld om hem heen veranderde, bleef zijn poëzie stilstaan in de tijd.

Musici en dichters hebben elkaar in de negentiende eeuw enorm geïnspireerd. Wij hopen dat de vonken daarvan op u zullen overspringen. Schumann schreef ooit:

Ein Gedicht sollte wie eine Braut in den Armen des Sängers ruhen, frei, glücklich und ganz. Dann wird es wie vom Himmel klingen.

(vertaling: Een gedicht moet als een bruid in de armen van de zanger rusten: vrij, gelukkig en heel. Dan klinkt het hemels.)

Jacqueline van Rooij

Wiener Meister

Openingsrecital

dinsdag 22 mei 2018 | 20.15 uur

Anna Lucia Richter, sopraan

Gerold Huber, piano

Franz Schubert (1797-1828)

Das Lied im Grünen D 917 (*Reil*)

Viola D 786 (*Schober*)

Erster Verlust D 226 (*Goethe*)

Lieder der Mignon D 877 (*Goethe*)

1. Heiß mich nicht reden,
heiß mich schweigen
2. So laßt mich scheinen,
bis ich werde
3. Nur wer die Sehnsucht kennt

An mein Herz D 860 (*Schulze*)

Im Frühling D 882 (*Schulze*)

PAUZE

Hugo Wolf (1860-1903)

Frühlingsglocken (*Reinick*)

Er ist's (*Mörike*)

Blumengruß (*Goethe*)

Abendbilder (*Lenau*)

Alban Berg (1885-1935)

Sieben frühe Lieder

Nacht (*Hauptmann*)

Schilflied (*Lenau*)

Die Nachtigall (*Storm*)

Traumgekrönt (*Rilke*)

Im Zimmer (*Schlaf*)

Liebesode (*Hartleben*)

Sommertage (*Hohenberg*)

Gerold Huber

Franz Schubert verbleef in het voorjaar van 1827 buiten Wenen, in het plaatsje Dornbach. Daar ontstond *Das Lied im Grünen*, een van de lieflijkste lenteliederen. De tekst ervan schreef Friedrich Reil, een toneelspeler, journalist, en gelegenhedsdichter. In de herfst van 1827 verscheen van Reil een beschrijving van dit lied in de toen door duizenden mensen door heel Oostenrijk gelezen *Wiener allgemeine Theaterzeitung*. De heerlijke, levendige melodie van Schubert zou daarna de hele zomer zijn gezongen op de groene weiden, door een vrolijk gezelschap. De snelle noten in de rechterhand van de pianist murmelen matenlang gestaag door, en geven het lied een gevoel van tijdloosheid.

Enkele jaren daarvoor, in 1823, draaide Schuberts compositieproces op volle toeren: met zijn liedcyclus *Die Schöne Müllerin*, twintig liederen, een omvangrijke opera, *Fierrabras*, en met nog vijftientig aria's en ensemblestukken. Ook *Viola* ontstond in dat jaar en dat werd een originele cantate. Bijzonder is dat Schubert aan een vocaal stuk in de finale de klassieke sonatevorm toevoegt. De tekst van *Viola* was van Franz Schober, misschien wel de meest intieme vriend van Schubert, maar op poëtisch niveau een dilettant. Schober werd door Schuberts trouwste vrienden beschuldigd de componist te hebben overgehaald naar een bordeel te gaan, met alle fatale gevolgen daarvan. Terwijl Schubert in die tijd doodziek was, werkten de twee vrienden samen aan een lied over een verlaten bloem en het ziek zijn van de liefde. Het bleek een verschrikkelijke parallel: het stuk gaat over verloren onschuld, verspilld potentieel, en het bezwijken aan vernietigende krachten.

Erster Verlust, is op tekst van Goethe, die het schreef voor het Singspiel *Die ungleichen Hausgenossen*. Schubert droeg het lied op

aan Antonio Salieri. Het lied is een klaagzang over een verloren liefde. Schubert was achttien jaar, toen hij het schreef. Tekst en muziek verwijzen naar een universeel gevoel van verlies, dat toeneemt naarmate de jaren verstrijken, en waarin zowel vreugdevolle als verdrietige momenten elkaar afwisselen. Schubert geeft die gedachte weer door twee tooncentra te kiezen voor dit krachtige lied.

De drie *Mignonliederen*, op teksten van Goethe, verwijzen naar Goethes roman *Wilhelm Meisters Lehrjahre*. Mignon komt voor het eerst voor in het tweede deel ervan. *Heiss mich nicht reden* is de omvangrijkste van de Mignonliederen. Het heeft een opera-achtig karakter: rijke klanken en veel variatie, waarin elke passage het pathetische lot van het onschuldige meisje lijkt te verklanken.

So lasst mich scheinen ontstond in 1796, voor de finale van *Wilhelm Meisters Lehrjahre*, waarin Mignon sterft. Wanneer Wilhelm naar het huis van zijn lang verloren, ideale liefde Nathalie gaat, om Mignon te zoeken, komt hij er achter dat ze ziek is. Ze was verkleed als engel op een kinderfeestje, en smeekt haar engelenkleding te mogen aanhouden. Dan zingt ze dit lied. Van alle gedichten over Mignon volgt dit lied de tekst van de roman het meest nauwkeurig. Schubert heeft vier versies van deze tekst op muziek gezet, tussen 1816 en 1826. Van de eerste twee zijn alleen fragmenten bewaard gebleven. De vierde zetting werd het meest geliefd en die versie droeg Schubert op aan Mathilde, gravin van Schwarzenberg.

Nur wer die Sehnsucht kennt is een van de beroemdste gedichten van Goethe en ontstond in 1785. Goethes verlangen naar Italië wordt erin vertolkt. Maar niet alleen dat: ook het vage en ondefinieerbare

verlangen naar een betere wereld, zo kenmerkend voor de vroege romantici, komt erin tot uitdrukking. Het lied is te vinden aan het eind van het vierde boek, waar Mignon en de harpspeler het samen zingen. Velen waagden zich aan dit lied: Reichardt maakte een strofische zetting en Beethoven probeerde het lied vier keer op muziek te zetten, zonder definitieve versie. In het beroemde lied valt vooral Schuberts gevarieerde expressie van de gemoedstemmingen op.

An mein Herz is een lied op tekst van Ernst Schulze. Het obsessieve ritme weerspiegelt de hartslag van de ik-figuur, die als het ware op de vlucht is voor zijn eenzaamheid. Zowel de stijl als het gevoel, dat Schubert in dit lied uitdrukt, verwijzen al naar *Winterreise*. *Im Frühling* is een van de meest geliefde Schubertliederen, dat uit de nalatenschap van Ernst Schulze stamt. (Zie ook pag. 56).

De tijd waarin Hugo Wolf leefde, was er een van verschillende, en tegenstrijdige stromingen. Het fin de siècle, decadentisme, modernisme etc. Maar Wolf leek aan zijn tijd voorbij te leven, hij was een eenzelgänger. Wanneer hij eenmaal gefocust was op een onderwerp, raakte hij daarvan helemaal in de ban. Hij beende het uit tot op het bot, intens op zoek naar de essentie ervan. De ontwikkelingen om hem heen, die de twintigste eeuw aankondigden, liet hij voor wat ze waren. Hij was een van de laatste vertegenwoordigers van de late romantiek. Wolf bracht ook de humor terug in de liederen, een aspect dat in de negentiende eeuw was voorbehouden aan het genre operette, de wals- en kinderliederen, of aan muziek in meer traditionele zettingen.

1888 was het jaar waarin Wolfs drie wonderjaren begonnen. Dit had te maken met zijn

hernieuwde kennismaking met de poëzie van Eduard Mörike. Wolf voelde zich tot Mörike aangetrokken om vele redenen. Zoals diens vermogen om zowel in romantische, neoklassieke, of in folkloristische stijl te dichten. Maar ook om zijn gevarieerde vormen, en de psychologie en diepgang, die in zijn gedichten besloten lagen.

In elk lied weet Wolf psychologische samenhang aan te brengen

Bijzonder aan Wolfs liedcycli is dat ze vaak gewijd zijn aan één dichter, zoals die in zijn *Mörike-Lieder*, *Eichendorff-Lieder*, en *Goethe-Lieder* vertegenwoordigd zijn. De componist had voor iedere dichter zo zijn eigen klanktaal. Bij Goethe toont hij de mens als een denkend wezen in de natuur. Het muzikale gebaar is statischer dan in zijn andere liederen, de muziek meer in akkoorden gedacht, terwijl de tijd lijkt stil te staan. Zijn composities op teksten van Eichendorff zijn veel dramatischer en kleurrijker. Bovendien zitten er humoristische beschrijvingen in en grappige schilderijen. Bij de teksten van Eduard Mörike is zijn toon en verteltrant weer lyrischer.

Alle Mörikeliederen hebben gemeen dat ze heel communicatief zijn, dat er geen noot teveel in staat; herhalingen komen zelden voor. Wolf zette die gedichten met ongekende schoonheid en diepzinnigheid op muziek. In elk lied weet hij een psychologische samenhang aan te brengen alsook een dramatische boog te spannen van begin tot eind. Van elke tekst maakte hij een

grondige studie en baseerde daarop zijn composities. Harmonische nuances, de vorm, declamatie en pianistische textuur zijn allemaal onlosmakelijk met de tekst verbonden. Hierin was Wolf een vakman. Mede door het psychologisch raffinement laten zijn liederen zich beluisteren als miniatuuropera's. Daarbij is de verwevenheid van de zangstem en de pianobegeleiding indrukwekkend.

Alban Berg hoorde, samen met Arnold Schönberg en Anton Webern, tot de Tweede Weense School, die bekend staat om de ontwikkeling van de atonale muziek en de twaalftoonstechniek. Berg hield al jong van alle kunsten en dompelde zich onder in het rijke culturele en ook decadente leven in het Wenen van die tijd. Zijn composities ademen de kenmerkende fin de siècle-achtige zinnelijkheid. Vanaf 1904 studeerde hij harmonie en compositie bij Schönberg. Die was zo onder de indruk van het compositietalent van Berg dat hij hem gratis lessen aanbood.

Zijn vroegste composities bestaan voor een groot deel uit liederen voor zang en piano. De *Sieben frühe Lieder* ontstonden tussen 1905 en 1908, maar werden pas gepubliceerd in 1928. Toen maakte Berg ook orkestrale begeleidingen bij de liederen, die op het eerste gehoor van grote eenvoud lijken. Maar als je beter luistert is er een grote subtiliteit en fantasie in te ontdekken. In harmonisch opzicht doen de liederen denken aan de late Romantiek, en ze hebben een zekere tweeslachtigheid, wanneer het gaat om majeure- of mineurtoonsoorten. Sommige passages lossen muzikaal gezien ook niet op. Berg had een grote liefde voor symmetrische melodische structuren. In de zeven liederen gebruikt Berg de heletoonstoonladder. Dat verleent de muziek een wat zwevend karakter.

Anna Lucia Richter

Meine Töne still und heiter

Ensemble recital

woensdag 23 mei 2018 | 20.15 uur

Caroline Jestaedt, sopraan
Rosina Fabius, mezzo-sopraan
Johannes Bamberger, tenor
Robert Holl, bas
Matthias Lademann, piano

Inleiding | 19.30 uur

Robert Schumann (1810-1856)

Herbstlied op. 43 no. 2 (*Mahlmann*)

Wenn ich ein Vöglein wär op. 43 no. 1 (*Mahlmann*)

Minnespiel op. 101 (*Rückert*)

Meine Töne still und heiter....

Liebster, deine Worte stehlen....

Ich bin dein Baum, o Gärtner...

Mein schöner Stern.

Schön ist das Fest des Lenzes.

O, Freund, mein Schirm.

Die tausend Grüße

So wahr die Sonne scheint

4 Duette op. 78

Tanzlied (*Rückert*)

Er und sie (*Kerner*)

Ich denke dein (*Goethe*)

Wiegenlied am Lager eines kranken

Kindes (*Hebbel*)

PAUZE met wijnproeverij

Johannes Brahms (1833-1897)

Der Abend op. 64 no. 2 (*Schiller*)

Spätherbst op. 92 no. 2 (*Allmers*)

O schöne Nacht op. 92 no. 1 (*Daumer*)

Es rauscht das Wasser op. 28 no. 3
(*Goethe*)

Klänge I & II op. 66 no. 1 & 2 (*Groth*)

Die Meere op. 20 no. 3 (*Herder*)

Sehnsucht op. 112 no. 1 (*Kugler*)

Abendlied op. 92 no. 3 (*Hebbel*)

Johannes Bamberger

De ensemble-avond begint met een selectie uit Robert Schumanns liederen en meerstemmige gezangen. De eerste twee duetten zijn eenvoudige, volksliedachtige composities. *Wenn ich ein Vöglein wär* verwerkte Schumann ook in zijn opera *Genoveva*. De tekst is uit *Des Knaben Wunderhorn*.

Robert Schumanns liedcyclus *Minnespiel* is gebaseerd op de poëzie uit *Liebesfrühling*, een dichtwerk van Friedrich Rückert, een van Duitslands grootste romantische dichters. Rückert had zich gespecialiseerd in taalwetenschap, en vertaalde gedichten uit wel 44 verschillende talen. De zoon van de bekende dichter Wilhelm Müller kreeg ook les van hem. Deze werd later taalkundige in Oxford en specialist in het Sanskriet.

Herman Kreyenborg, een oriëntalist, schreef: *'Hoeveel Duitsers zijn er die weten dat een complete uitgave van Rückerts meesterlijke vertalingen een literaire reuzenschat zou opleveren, die de stoutste dromen van Herder en Goethe zou overtreffen. Geen ander volk ter wereld zou zo'n schat in z'n bezit hebben.'* Schumann componeerde meer dan vijftig liederen op teksten van Rückert, waarvan sommige het allerhoogste niveau bereiken.

Bij de vier duetten, opus 78, treffen we teksten van Goethe en Kerner aan. Kerner was dichter, arts en parapsycholoog, en van groot belang voor Schumann, zoals is op te maken uit het volgende citaat: *'Kerners Gedichte, die mich durch jene geheimnisvolle, überirdische Kraft, die man oft in den Dichtungen Goethes und Jean Pauls findet, am meisten angezogen, brachten mich zuerst auf den Gedanken, meine schwachen Kräfte zuerst zu versuchen, weil in diesen Gedichten schon jedes Wort ein Sphärenton ist, der erst durch die Note bestimmt werden muss.'* (vertaling: Door de gedichten van Kerner -

die mij aantrokken door hun geheimzinnige, bovenaardse kracht, die men ook vaak in de gedichten van Goethe en Jean Paul vindt – ben ik pas op het idee gekomen om mijn eigen beperkte capaciteiten uit te proberen, omdat in deze gedichten al elk woord een sfeertoon is, die alleen door een noot bepaald hoeft te worden.)

Het lied *Ich denke dein*, op tekst van Goethe, is behalve door Schumann ook door Schubert op muziek gezet. In *Wiegenlied für ein krankes Kind*, op poëzie van Hebbel, wordt het zieke kind door Schumann melodisch verbonden met het moederschap uit *Frauenliebe und -leben*. Een herinnering aan voorbij geluk.

Na de pauze volgt een selectie uit duetten en kwartetten van Johannes Brahms. Deze ensembles componeerde Brahms voor verschillende zangstemmen. Volgens Max Kalbeck, zowel vriend als biograaf van Brahms, was het de bedoeling van de componist om zingende dilettanten weg te voeren uit hun solistenijdelheden, om ze tot de hoogten en schoonheid van het meerstemmig gezang te brengen.

In al deze werken staat het thema van de Sehnsucht centraal, het verlangen, en dan in dit geval vooral het verlangen naar het vaderland. In 1873 schreef Brahms aan zijn stiefmoeder: *'Sehnsucht habe ich immer nach Hamburg und es sind meine liebsten, wenn gleich wehmütigen Stunden, wenn ich abends allein sitze und zurückdenk.'*

In het kwartet *Der Abend* verzinkt de zonnewagen van Apollo langzaam in de zee, tijdens het verstrijken van de uren. Thetis, de godin van de zee, breidt haar armen liefdevol uit om de zonnegod te ontvangen. *Die Klänge I & II* is volgens Max Kalbeck een lieflijk miniatuurtje, en een requiem voor een gebroken hart. *Spätherbst* is, in tegenstelling tot het

idyllisch lichte *O schöne Nacht*, een duister werk, waarin regen en mist worden verklankt.

Wij besluiten de avond met het serenadeachtige *Abendlied*. Tijdens de schemering, tussen dag en nacht, verdwijnen vreugde en verdriet en begint de sluimering, waarmee het leven wordt afgesloten.

Robert Holl

Matthias Lademann

A close-up portrait of Thomas Oliemans, a man with wavy brown hair and blue eyes, wearing a white shirt. He is looking slightly to the right with a gentle smile.

Im Walde

Liedrecital

donderdag 24 mei 2018 | 20.15 uur

Thomas Oliemans, bariton

Malcolm Martineau, piano

Inleiding | 19.30 uur

Robert Schumann (1810-1856)

Sechs Gesänge, op. 89 (*Neun*)

Es stürmet am Abendhimmel

Heimliches Verschwinden

Herbstlied

Abschied vom Walde

Ins Freie

Röselein, Röselein!

Sechs Gedichte von Lenau
und Requiem op. 90 (*Lenau*)

Lied eines Schmiedes

Meine Rose

Kommen und Scheiden

Die Sennin

Einsamkeit

Der schwere Abend

Requiem

PAUZE

Liederkreis, op 39 (*Eichendorff*)

In der Fremde

Intermezzo

Waldesgespräch

Die Stille

Mondnacht

Schöne Fremde

Auf einer Burg

In der Fremde

Wehmut

Zwielicht

Im Walde

Frühlingsnacht

Schumanns *Sechs Gesänge*, opus 89, op teksten van Wilfried von der Neun, ontstonden in mei 1850 binnen één week tijd. Schumann droeg ze op aan de beroemde Zweedse sopraan Jenny Lind, die sinds 1845 met Schumann en zijn familie bevriend was. Ze trad regelmatig met hen op, maar eerlijk is eerlijk: de gedichten van Wilfried von der Neun hebben niet die poëtische kwaliteiten, die Schumanns eerdere literaire keuzes zo kenmerkten.

De liederencyclus op teksten van Nikolaus Lenau, opus 90, ontstond in diezelfde tijd, rond 1850. Lenau stond bekend om zijn melancholieke poëzie, die zowel het pessimisme van zijn tijd, de romantische weltschmerz, als zijn persoonlijke wanhoop weergaf. Lenau leed aan ernstige depressies. Schumann ontmoette hem voor het eerst in een café in Wenen in 1838. In zijn dagboek schreef hij over het melancholieke, zachte en innemende wezen van de dichter. Toen Schumann de *Sechs Gedichte* van Lenau op muziek zette, dacht hij ten onrechte dat de dichter al was gestorven en voegde een requiem toe. Dit gebaar bleek profetisch, want juist op de dag van de eerste uitvoering, kwam het nieuws dat Lenau was gestorven.

In zijn latere liederen, na 1849, hergebruikt Schumann onderwerpen en structuren uit de liederen van 1840. Zo zijn er overeenkomsten tussen het *Wanderlied* van de *Kerner Liederreihe* en het latere *Ins Freie* van von der Neun. Dat geldt ook voor *Der schwere Abend*, uit opus 90 van Lenau en *Ich hab im Traum geweinet* uit *Dichterliebe*. Hierin gaan de vocale en instrumentale delen uit elkaar en komen weer samen, zijn er gepuncteerde, ritmische motieven en sombere, donkere klanken in het lage register. De Lenaucyclus doet op een bepaalde manier denken aan *Dichterliebe*, maar dan zonder de afstand, spot en

ironie, die zo tekenend zijn voor de poëzie van Heinrich Heine. De gedichten van Lenau bevatten pijnlijke teksten over verloren liefdes.

Enkele van Schumanns latere liederen hebben een meer declamatorische stijl. Ook dat is terug te vinden in de Lenaucyclus, zoals in de liederen *Kommen und Scheiden* en *Der schwere Abend*. In deze liederen wordt de vocale partij gedragen en omkaderd door spaarzame motieven in de pianopartij, die bijdragen aan de expressie van de drukkende emotionele sfeer.

De gedichten van Joseph von Eichendorff behoren tot de meest gelezen teksten van de romantisch Duitse poëzie. Velen hebben zijn gedichten op muziek gezet. Zijn idyllische natuurschilderingen en het dagelijkse leven uit zijn tijd gaf hij weer in eenvoudige beelden en woordkeuzes. Daarachter schuilt echter een grote symboliek. Zijn gedichten hebben vaak een melancholiek karakter en er komen veel religieuze elementen in voor. Eichendorff riep steeds een ver verleden, alsook een verloren kindertijd, terug in de herinnering. De dichter loopt in zijn poëzie als het ware ook vooruit op het symbolisme.

Verre, betoverde burchten en eeuwig ruisende wouden zijn vaak terugkerende onderwerpen. Maar ook mooie bomen, bergen en dalen, velden en weiden, rivieren en beken, en prachtige landschappen waarover een sterrenhemel zich welft. Kortom, een schat aan natuurbeelden, die door originele wendingen en metaforen nog expressiever worden. Met deze thema's ageerde Eichendorff ook tegen het opkomende industriële tijdperk. Zijn blik ging dromend en dichtend steeds terug naar het verleden. En terwijl de wereld om hem heen veranderde, bleef zijn poëzie stilstaan in de tijd.

Eichendorff beschreef in zijn poëzie steeds het eeuwige. *Schläft ein Lied in allen Dingen*, is een van zijn bekendste zinnen en niet voor niets het motto van het festival dit jaar. Met dit soort zinnen drukte de dichter het mysterieuze van ons bestaan uit. Heimwee en herinnering zijn veel voorkomende motieven, evenals het verloren vaderland en de gezelligheid uit zijn jeugd. Al die onderwerpen beschreef hij intens.

Voor een deel is dit terug te voeren op jeugdervaringen. Na de dood van zijn vader werden alle bezittingen, tot en met kasteel Lubowitz, dat aan zijn adellijke familie toebehoorde, verkocht. Eichendorff heeft het verlies van deze jeugdplek zijn leven lang betreurd.

Als student in Heidelberg schreef de dichter poëtische teksten, die in 1808 werden gepubliceerd in het *Zeitschrift für Wissenschaft und Kunst* en die, na bewerking, in zijn bundel van 1837 werden opgenomen. Dat is de bundel die Robert en Clara Schumann in handen kregen. Invloeden van Otto von Loeben en die van Clemens und Achim von Arnim waren zeer belangrijk voor zijn dichtkunst. De laatste stelden in die tijd de collectie samen, die bekend zou worden als *Des Knaben Wunderhorn*. Hierbij ging het om bewerkte kunstliederen, die men voor echte volksliederen hield. Eichendorff sloot zich aan bij de toon, die uit deze liederen klonk. Maar zijn grote voorbeeld was Goethe. En hoewel Goethes stijl zich voortdurend vernieuwde, is de stijl van Eichendorff steeds dezelfde gebleven, al heeft hij die natuurlijk wel steeds meer geperfectioneerd.

Terugkerende motieven zijn bij Eichendorff de nacht, het woud, verlangen en Eros, het vaderland, het in den vreemde verkeren, eenzaamheid en afscheid. Tegelijkertijd zijn deze onderwerpen vaak op verschillende

manieren geduid en verwerkt in tegenstrijdige betekenissen. De nacht is bij Eichendorff niet meer het droomrijk, zoals bij de vroege romanticus Novalis, die hij overigens zeer hoog achtte. Dat droomrijk stond bij Novalis symbool voor het ware leven, waar een verdiepte vorm van existentie mogelijk was. Bij Eichendorff staat de nacht voor het melancholieke besef van verlies, dat eenzaam maakt, maar ook ruimte biedt voor momenten van diepe liefdesgevoelens, zoals in *Verschwiegene Liebe*.

Het Duitse woud staat bij hem symbool voor mystieke zoektochten naar eenheid, maar ook ontmoetingen met Eros behoren daar tot de mogelijkheden. Het woud wordt geïdealiseerd, vanwege het contrast met de opkomst en groei van de steden. En het is de oorsprong van het mythologische, waar Pan en de bosgeesten zich uitleefden met hun onheil, schaduwen en duisternis. In *Waldesgespräch* speelt de verleidelijke tovenares Lorelei een speciale rol, die al door Clemens Brentano, en later door Heinrich Heine, geïntroduceerd werd in zijn ballades.

In wat wel zijn beroemdste gedicht kan worden genoemd, *Mondnacht*, vertolkt Eichendorff de eenheid van al het bestaande op zeer romantische wijze. Het gaat over een moment van vervulling en volkomen balans tussen hemel en aarde, tussen onze wereld en die aan gene zijde, en natuurlijk over de ziel van de dichter. Maar de nacht kan ook wreed zijn of onheimisch, zoals in *Zwielicht*. Bij Eichendorff vertaalt eenzaamheid zich naar de eenzame ziel, die als het ware uit de tijd is gevallen, en in het heden de verbinding met andere mensen mist. Deze herinneringen komen 's nachts naar boven, in melancholieke stemmingen.

A close-up, side-profile photograph of a middle-aged man with grey hair, wearing a dark suit and a white shirt. He is seated at a piano, with his hands on the keys. The lighting is warm and focused on his face and hands, creating a contemplative atmosphere. The background is softly blurred.

Liederkreis: één van de geliefdste liedcycli van het romantische kunstlied

De muziek van Schumanns *Liederkreis*, opus 39, ontstond binnen drie weken in mei 1840, hét liederenjaar van Schumann. Hij componeerde in dit jaar ongeveer de helft van al zijn liederen. Daarvoor had hij bijna uitsluitend pianomuziek gecomponeerd. Juist door de ontwikkeling van die pianostijl was hij in staat zijn liedstijl te ontwikkelen.

Schumanns lyrische uitbarstingen uit 1840 hadden ongetwijfeld te maken met zijn huwelijk met Clara Wieck dat in dat jaar, na vele moeilijkheden, eindelijk tot stand kwam. De meeste liederen uit die tijd hebben dan ook de liefde als thema. Aan Clara schreef Robert, dat '*de Eichendorff liederen zijn meest romantische waren, en dat veel in deze cyclus naar Clara verwees.*'

Liederkreis bevat twaalf gedichten, waarvan sommige al eerder voorkwamen in een roman van Eichendorff. Een flink aantal zijn lofzangen op de natuur, of ze roepen mysterieuze landschappen op, die tot de verbeelding spreken. Ze bevatten herinneringen aan verloren liefdes, maar zijn ook jubelende bespiegelingen over het geluk van de liefde. De cyclus valt in twee delen uiteen. De eerste helft heeft een optimistisch karakter, de tweede is wat somberder getint. De liederen die deze beide helften besluiten zijn als climax bedoeld. Dat zijn *Schöne Fremde* en *Frühlingsnacht*. Ieder lied in deze cyclus vertelt een ander verhaal, met snelle veranderingen in de stemmingen. *Liederkreis* behoort tot een van de geliefdste liedcycli van het romantische kunstlied. Toen Eichendorff er in 1847 enkele liederen uit hoorde verzekerde hij Clara dat Schumann 'zijn liederen pas leven had ingeblazen.'

Lieder vom Orient

A portrait of Benjamin Appl, a man with light brown hair and a light beard, wearing a dark blue jacket over a dark blue shirt. He is looking directly at the camera with a slight smile.

Liedrecital
vrijdag 25 mei 2018 | 20.15 uur

Benjamin Appl, bariton
Graham Johnson, piano

Franz Schubert (1732-1809)

Die Liebe hat gelogen D 751 (*Platen*)
Du liebst mich nicht D 756 (*Platen*)

Johannes Brahms (1810-1848)

Lieder und Gesänge op. 32
Wie rafft ich mich auf in der Nacht (*Platen*)
Nicht still zu dir zu gehen (*Daumer*)
Ich schleich umher (*Platen*)
Der Strom, der neben mir verrauschte (*Platen*)
Wehe, so willst du mich wieder (*Platen*)
Du sprichst, dass ich mich täuschte (*Platen*)
Bitteres zu sagen denkst du (*Daumer*)
So stehn wir (*Daumer*)
Wie bist du, meine Königin (*Daumer*)

Franz Schubert (1732-1809)

Lachen und Weinen D 777 (*Rückert*)
Dass sie hier gewesen D 775 (*Rückert*)
Du bist die Ruh D 776 (*Rückert*)

PAUZE

Robert Schumann (1810-1848)

Aus den 'Östlichen Rosen' op. 25 no. 25 (*Rückert*)
Freisinn op. 25 no. 2 (*Goethe*)
Die Lotosblume op. 25 no. 7 (*Heine*)
Belsazar op. 57 (*Heine*)
Aus den 'Hebräischen Gesängen' op. 25 no. 15 (*Byron*)

Carl Loewe (1796-1869)

Alles ist eitel, spricht der Prediger op. 4 no. 4 (*Byron*)

Hugo Wolf (1841-1904)

Sonne der Schlummerlosen (*Byron*)
Nun wandre Maria (*Geibel*)

Peter Cornelius (1824-1974)

Die Könige op. 8 no. 3 (*Cornelius*)

Richard Strauss (1864-1949)

Die heiligen drei Könige aus Morgenland op. 56 no. 6 (*Heine*)

Hugo Wolf (1841-1904)

Epiphanias (*Goethe*)

'Zo licht, zo charmant, zo zacht inspirerend, verbazingwekkend dat het Duits is.'

Heinrich Heines beschrijving van *West-östlicher Divan* van Goethe vat meteen de aantrekkingskracht van het oriëntaalse in het Duitsland van de negentiende eeuw samen. De eerste vonk hiervan kwam uit Wenen, waar in 1809 Joseph Hammer-Purgstall het eerste oriëntalistische tijdschrift oprichtte: *Fundgruben des Orients*. Vijf jaar later publiceerde Hammer-Purgstall een vertaling van de verzamelde gedichten van Hafiz, een veertiende-eeuwse dichter die net zo beroemd was in Perzië als Shakespeare in het Westen.

'Zo licht, zo charmant, zo zacht inspirerend, verbazingwekkend dat het Duits is'

De ontdekking van Hafiz was de inspiratie voor Goethes *West-östlicher Divan* (1819). Hafiz' dichtwerk gaat over aardse genoegegens – wijn, vrouwen (en mannen), het lied – en over filosofische zaken. Het woord 'divan' verwijst hier naar ontmoetingsplek, zowel een echte als een symbolische. Goethes omarming van alles wat het Oosten te bieden heeft, inspireerde op zijn beurt vele anderen, waaronder de dichters in dit recital. Zoals Heines omschrijving suggereert, wijst de oriëntaalse poëzie de weg naar een lichtheid en elegantie die niet altijd van nature in de Duitse taal aanwezig is. Net zo belangrijk was de mysterieuze seksuele associatie met 'het Oosten'. Zoals Heine het zegt: *'Alles is geparfumeerd en glanst als een harem vol amoureuze odalissen met*

gazellenvormige, kohl-omrande ogen en smachtende sneeuw witte armen.'

De dichter August von Platen omarmde de nieuwe stilistische en formele mogelijkheden die deze poëzie bood. Bij het verkrijgen van Oosterse manuscripten werd hij door Hammer-Purgstall geholpen. Goethe prees Von Platens vormbeheersing. Von Platen verliet – deels als gevolg van zijn homoseksualiteit – na een korte carrière het leger en studeerde Perzisch en Arabisch in Erlangen. In 1821 bracht hij *Ghaselen* uit. De titel van deze dichtbundel verwijst naar het oude Arabische woord *ghazal*, de term voor een dichtvorm met uitgebreide structuurvoorschriften, die

vaak gebruikt wordt voor het uitdrukken van de schoonheid van de liefde en de pijn van het gescheiden zijn. Vanavond staan twee liederen van Schubert uit 1822 op het programma, de enige Platen-liederen die hij maakte. Deze zijn geen *ghazals*, maar delen wel de formele opzet en thematiek. De open textuur en obsessieve ritmes van de liederen illustreren Von Platens desolate visie op het leven met een helderheid die vooruitwijst naar *Winterreise*.

Brahms gebruikte ook teksten van Von Platen voor zijn opus 32, *Lieder und Gesänge*. Daarnaast toonzette hij in dit werk gedichten van Georg Friedrich Daumer. Daumer studeerde tegelijk met Von Platen Oriëntaalse literatuur in Erlangen en werd ook door de vorm-

mogelijkheden geïnspireerd. Opus 32 is het enige werk van Brahms waar werk van Von Platen in verwerkt is, werk van Daumer gebruikte hij nog enkele andere keren, zoals in de populaire *Liebeslieder*-walsen uit 1868.

Brahms bezocht Daumer, maar was wat teleurgesteld toen hij een oude man aantroef die als enige liefde van zijn leven zijn schijnbaar nog oudere vrouw aanwees. Brahms' liefdesleven was minder gelukkig. Hij beëindigde zijn verhouding met Agathe von Siebold, die niet langer met hem geassocieerd kon worden zonder uitzicht op een huwelijk, omdat hij dat niet kon verenigen met zijn artistieke roeping. Mogelijk speelde deze noodlottige beslissing nog in Brahms' hoofd toen hij de teksten voor opus 32 samenstelde. In het bijzonder Daumers *Nicht mehr zu dir zu gehen* (nummer 2 van de set) lijkt een uitdrukking te zijn van het innerlijke conflict dat hij ervoer.

Voor zover bekend heeft Brahms opus 32 niet compleet uitgevoerd. Toch lijken de verbanden tussen de teksten die hij koos en de opeenvolging van de liederen erop te wijzen dat Brahms ze wel bedoeld heeft als een cyclus; als zodanig zijn ze tegenwoordig vaak te horen. Het eerste lied klinkt als een slecht voortekken, versterkt door de sobere pianopartij: niet meer dan een schaduw van de stem. De sombere stemming blijft gedurende de eerste zes liederen, alle in mineur toonsoorten, aanwezig. Het is wellicht niet toevallig dat de laatste drie liederen, in majeur, gedichten zijn van Daumer naar Hafiz. In deze teksten verschuift het zwaartepunt van de smart van de minnaar naar zijn vermogen geluk en plezier te ervaren in de liefde, zelfs als de geliefde onverschillig blijft. In Brahms' muziek verschuift het accent van wanhoop naar

sereniteit. In het laatste en bekendste lied van de cyclus wordt de gelukzaligheid van sterven in de armen van een geliefde bezongen. Wat een geheimzinnige vooruitwijzing naar *Tristan und Isolde*, Wagners opera die een jaar na publicatie van deze liederen in première ging!

Op het programma volgen drie liederen van Schubert op teksten van Friedrich Rückert uit *Östliche Rosen*, uitgegeven in 1822. Deze liederen zijn waarschijnlijk van kort daarna. Sinds 1818 studeerde Rückert Perzisch, onder aanmoediging van Hammer-Purgstall. Ook correspondeerde hij regelmatig met Von Platen. *Östliche Rosen* opent met een gedicht dat opgedragen is aan *West-östlicher Divan* en onderstreept hiermee de onderlinge verbondenheid tussen deze Duitse oriëntalisten. Rückert hanteert Hafiz' dichtvorm wel preciezer dan Goethe. Schuberts composities zijn hierbij zeer passend en versterken daarmee het dramatisch en poëtisch effect door hun sobere raffinement. Vooral *Du bist die Ruh* is beroemd vanwege de pure toewijding die eruit spreekt.

Na de pauze klinken liederen van Schumann. De eerste compositie is uit de *Östliche Rosen*. Dit is het voorlaatste lied uit de *Myrten*, een reeks van 26 liederen die Robert Schumann schreef als huwelijkscadeau voor Clara, toen zij trouwden in september 1840. 'Toen ik het schreef, hilde ik van vreugde', schreef hij haar. Vooral *Aus den 'Östlichen Rosen'*, uit april van dat jaar, geeft uitdrukking aan Schumanns vreugde over het ophanden zijnde huwelijk: in het manuscript staat in de marge 'In Erwartung Claras' (vertaling: wachtend op Clara).

Het exuberante *Freisinn* is een van de vijf liederen in *Myrten* uit de *West-östlicher Divan*. *Die Lotosblume* is een van de drie

flakkerende toortsen, marcheren van hovelingen en dronken applaus

Heineliëden uit deze serie. De delicate harmonieën benadrukken de subtiële erotiek van de tekst. Meer verhalend is *Belsatzar*, Heines geliefde gedicht over het feest van de hoogmoedige koning Belshazzar, gecomponeerd in februari van het wonderbaarlijke Liederjahr. Het lied opent met een spannend pianothema dat regelmatig terugkeert en de verklanking is van het onbestendige karakter van Belshazzars hof. Diverse onderdelen van het verhaal – de flakkerende toortsen, het marcheren van de hovelingen, het dronken applaus na 's konings grootspraak – worden levendig muzikaal uitgebeeld. Hierop volgt een dalende finale naar een recitatief bij het verschijnen van de noodlottige woorden op de muur.

Deze wat donkere kant van Schumanns oriëntalisme is ook hoorbaar in *Aus den 'Hebräischen Gesängen'* (Byron in de vertaling van Theodor Körner), door de chromatiek die de gekweldheid van de hoofdpersoon verklankt. Teksten van Byron verschenen in de populaire verzameling *Hebrew Melodies* (1815). Daarin waren ze opgenomen naast bekende synagogemelodieën, die de Londense musicus Isaac Nathan transcribeerde. Uit deze verzameling komt ook *Alles ist eitel, spricht der Prediger* van Carl Loewe, waarin we duidelijk de retorische kracht van de priester horen, en *Sonne der Schlummerlosen* van Hugo Wolf. *Nun wandre, Maria* is een vertaling van Paul Heyse van een Spaans gedicht over Maria's reis naar Bethlehem. Heyses verzamelingen Spaanse en Italiaanse volkspoëzie inspireer-

den Wolf tot zijn fameuze *Liederbücher*.

De Geboorte is tevens het thema van de laatste drie liederen van dit programma, die alle drie verhalen over het bezoek de van legendarische drie koningen aan het kind Jezus. Cornelius' toonzetting van zijn eigen tekst is bekend geworden in de versie voor koor, die regelmatig op het programma staat van het Festival of Nine Lessons and Carols van King's College in Cambridge. Hier hoort u de originele versie, uit *Weihnachtslieder* (1856). De vocale melodie is van Cornelius, maar de pianopartij is gebaseerd op een zestiende-eeuws lutheraans koraal. *Die heiligen drei Könige aus Morgenland* van Richard Strauss is op een tekst van Heine en het laatste deel van een verzameling van zes liederen die Strauss publiceerde in 1906. Dit lied is bekender in de versie voor orkest uit hetzelfde jaar. Toch heeft ook deze versie voor piano hetzelfde luisterrijke karakter.

Het is toepasselijk om dit programma af te sluiten met een lied op tekst van Goethe, de dichter die de poëzie van het Oosten in de Duitstalige cultuur heeft geïntroduceerd. Wolf heeft dit lied gecomponeerd als een miniatuur scène voor de kinderen van enkele van zijn vrienden. Zowel tekst als muziek brengen de individuele karakters en kwaliteiten van de drie koningen op een onweerstaanbare manier tot leven.

© Michael Downes 2018
(vertaling Marcel Jansen)

Rising stars I

Liedrecital

zaterdag 26 mei 2018 | 13.00 uur

Harriet Burns, sopraan | **Ian Tindale**, piano
i.s.m. Franz-Schubert-Institut

Bethan Langford, mezzosopraan | **Ben-San Lau**, piano
i.s.m. Oxford Lieder Festival

Franz Schubert (1797-1828)

Die Blumensprache D 519 (*Plattner*)

Heidenroslein D 257 (*Goethe*)

Die Rose D 745 (*Schlegel*)

Robert Schumann (1810-1856)

Er ist's op. 79 no. 24 (*Mörike*)

Aufträge op. 77 no. 5 (*L'Egru*)

Meine Rose op. 90 no. 2 (*Lenau*)

Die letzten Blumen starben op. 104 no. 6 (*Kulman*)

Nachtlied op. 96 no. 1 (*Goethe*)

Franz Schubert (1797-1828)

Nachtstück D 672 (*Mayrhofer*)

Im Abendrot D 799 (*Lappe*)

Die Sterne D 939 (*Leitner*)

Hugo Wolf (1860-1903)

Lied vom Winde, Mörike-Lieder no. 38

Im Frühling, Mörike-Lieder no. 13

Waldmädchen, Eichendorff-Lieder no. 20

PAUZE

Liederen van Brahms en Mendelssohn

op teksten van Joseph von Eichendorff (1788-1857)

Johannes Brahms (1833-1897)

In der Fremde op. 3 no. 5

Parole op. 7 no. 2

Felix Mendelssohn Bartholdy (1809-1847)

Das Waldschloss WoO 17, no. 1

Es weiß und rät es doch keiner op. 99 no. 6

Johannes Brahms (1833-1897)

Mondnacht WoO. 21

Lied op. 3 no. 6

Anklänge op. 7 no. 3

Felix Mendelssohn Bartholdy (1809-1847)

Nachtlied op. 71 no. 6

Pagenlied WoO 17 no. 2

Wanderlied op. 57 no. 6

Robert Schumann (1810-1856)

Frauenliebe und -leben op. 42 (*Chamisso*)

1. Seit ich ihn gesehen

2. Er, der Herrlichste von allen

3. Ich kann's nicht fassen

4. Du Ring an meinem Finger

5. Helft mir, ihr Schwestern

6. Süßer Freund, du blickst

7. An meinem Herzen

8. Nun hast du mir den ersten Schmerz getan

Die Blumensprache is een tamelijk onbekend, maar prachtig lied over gevoelens van verlangen die door de lente worden opgeroepen. Vorm en stijl doen al denken aan Schuberts latere liederen op teksten van Schulze en Rellstab. Het lied *Die Rose* is even stijlvol als de roos zelf. En het beroemde *Heidenröslein* is een perfect voorbeeld van de geliefde toon van het volkslied uit die tijd. Schuberts beroemdste lied over de zonsondergang is *Im Abendrot*, dat een eenvoudige melodische en tonale structuur heeft.

De poëzie van *Nachtstück* is afkomstig van Schuberts vriend Johann Mayrhofer die, volgens Brahms, de meest serieuze dichter was van de *Schubertkreis*. Mayrhofer heeft een enorme invloed gehad op de ontwikkeling van Schubert, een invloed die nog steeds wordt onderschat. De gedichten van Mayrhofer correspondeerden met de muzikale ontwikkeling van Schubert en daagden hem uit om complex-muzikale antwoorden te vinden.

In de poëzie van Mayrhofer is een synthese te vinden van thema's uit de Oudheid, het platonische verlangen naar onbereikbare idealen, en een pikzwart pessimisme, dat voort kwam uit diepe, psychische ellende. Dit verwerkte Mayrhofer met bijna expressionistische woorden en zinnen in experimentele dichtvormen. In de 47 gedichten, die Schubert van hem op muziek zou zetten, zijn nauwelijks zwakke schakels te ontdekken. Helaas kwam het na 1820 tot een breuk tussen de beide vrienden, en de reden daarvan is nooit echt opgehelderd. Mogelijk heeft het feit dat Mayrhofer in 1820 een baan aanvaardde bij de censuur een rol gespeeld.

Schumanns 'Liederjahr' eindigde rond 1841 met *Liebesfrühling*. Daarna zou hij nog maar een handvol liederen componeren.

Maar het jaar 1849 is bijna opnieuw een 'Liederjahr' te noemen, toen ontstonden ongeveer vijftig nieuwe liederen. Het was de periode waarin Europa in de ban was van revoluties. Ook Dresden, waar de componist woonde, bleef niet gespaard. Hoewel Schumann republikeinse voorkeuren bezat, waren de gebeurtenissen verschrikkelijk bedreigend, en moest hij zich terugtrekken buiten de stad. Schumann reageerde op de revoluties met een naar binnen gekeerde blik, en vond zo een tegenhanger voor de uiterlijke omstandigheden. Hieruit worden zijn composities met hun intiemere karakter wel verklaard. Tegelijkertijd wilde Schumann aan de smaak van de middenklasse tegemoetkomen met liederen, die de gezellige en kleinburgerlijke geest van de Biedermeiertijd ademden.

Er ist's behoort tot het *Liederalbum für die Jugend*, opus 79. Deze bundel was op de pedagogiek gericht, en de meeste gedichten zijn van Hoffmann von Fallersleben. Schumann koos voor die gedichten vanwege hun eenvoud en intimiteit, waardoor de liederen geschikt waren voor jeugdige zangers, alsook voor familiebijeenkomsten. Het lijkt erop of de liederen in Schumanns laatste fase eenvoudiger worden, zoals ook in dit *Liederalbum für die Jugend*. Maar ook al zijn de meeste liederen strofisch, ze lopen op in moeilijkheidsgraad. Schumann legt een grote kunstzinnigheid aan de dag met deze eenvoudige vormen.

Schumanns laatste liederen en liedcycli zijn bijzondere kunstwerken. Bijvoorbeeld de *Sechs Gedichte* van Lenau, opus 90, waartoe *Meine Rose* behoort of de *Kulmanlieder*, opus 104, waaruit *Die letzten Blumen starben* ten gehore wordt gebracht. In deze gedichten treedt het beeld van de dood regelmatig op. Mogelijk had dit te maken Schumanns voorgevoelens over zijn eigen levenseinde.

Voor Lenau inspireerde Schumann tot een van zijn mooiste liedcycli. (Zie ook pag. 22).

Deze cyclus was het laatste werk dat Schumann in Dresden componeerde, voor zijn verhuizing naar Düsseldorf. *Nachtlied*, op poëzie van Goethe, is afkomstig uit *Lieder und Gesänge*, opus 96, uit 1850. Het lied illustreert de late stilistische verandering van Schumann, en zijn poging om de muziek te laten uitdrukken wat woorden niet vermogen.

Hugo Wolfs Mörikeliederen groeiden uit tot een indrukwekkende cyclus. Voor de eerste uitgave bepaalde Wolf nauwkeurig de titel: 'Gedichten van Eduard Mörike, getoonzet door Hugo Wolf.' Hij eiste dat niet zijn portret,

maar dat van Mörike op de partituur zou prijken. Wolf verklaarde dat men zijn liederen niet kon begrijpen, wanneer men niet eerst Mörikes roman *Maler Nolten* had gelezen. Dat was de titel van een autobiografisch werk waarin, naar het voorbeeld van Goethes *Wilhelm Meisters Lehrjahre*, tussen het proza een aantal dichtstukken waren geplaatst. Hieruit klinkt de gekwelde persoonlijkheid van de dichter. Wolf zette binnen twaalf dagen drie gedichten van Eichendorff op muziek, die de vrouw als onafhankelijk wezen beschrijven. Dat waren *Die Kleine*, *Die Zigeunerin* en *Waldmädchen*. *Die Zigeunerin*, met de flirterige, melismatische triolen, werd opgenomen in de eerste editie van de *Eichendorff-Lieder*, en Wolf koos ervoor om die cyclus te laten eindigen met

Ian Tindale

Waldmädchen. Waarschijnlijk beschouwde hij het virtueuze naspel uit dit lied, dat in de laatste vier maten van pp naar pppp moet worden gespeeld, als een briljante climax van de cyclus.

Johannes Brahms componeerde meer dan tweehonderd liederen, die zijn beste vrienden prezen vanwege de perfecte match tussen poëzie en muziek, en de diepte aan gevoelsexpressie. Brahms maakte zich altijd eerst intensief vertrouwd met een tekst, voordat hij die op muziek zette. Zelfs het op juiste wijze reciteren van een gedicht hoorde bij die voorbereiding. Hij laste daarbij ook pauzes in op plekken die niet door de dichter waren geschreven.

Brahms beschikte over een brede literaire belangstelling en zette behalve gedichten van bekende dichters ook regelmatig volksliederen op muziek, waarvan een aantal uit *Des Knaben Wunderhorn*. Brahms vond dat de structuur van de muziek overeen moest komen met de tekst. De strofische liederen van Schubert waren voor hem een referentiepunt, maar hij gebruikte een breed scala aan variatietechnieken. Met die gedetailleerde vormen riep hij diepe emoties uit de poëzie tot leven. Hij gebruikte vaak één muzikaal figuur voor het hele lied en veranderde intervallen om een personage te karakteriseren. Met veranderende motieven, harmonieën en melodische lijnen, was Brahms als geen ander in staat een gedicht muzikaal tot leven te wekken. Hij werd geprezen om de emotionele expressie en psychologische portrettering die uit zijn liederen spreekt.

Mendelssohns muzikale vorming werd beïnvloed door de idealen van Reichardt en Zelter. Bovendien was Goethe een welkome bezoeker in huize Mendelssohn.

Ben-San Lau

Mendelssohn is amper aangeraakt door de esthetische idealen van Schubert en Schumann. Zijn benadering van het liedgenre voert terug naar vroeger tijden. Voor Mendelssohn was componeren zo'n natuurlijke aangelegenheid, dat de muziek hem min of meer aanvloog. Dat had zo zijn voor- en nadelen. Hij zette zich liefdevol met de tekst uiteen, en gedichten die hem aanspraken voorzag hij van mooie, eenvoudige muziek. Maar hij transformeerde de poëzie niet naar een hoger plan, zoals Schubert en Schumann dat deden. Mendelssohn was echter niet oppervlakkig, dat bewijst hij vooral in zijn instrumentale muziek. Hij toont zich een scherpzinnig waarnemer van de emoties in de tekst, maar geeft die niet heel subjectief weer. Eigenlijk zag hij het componeren van liederen meer als gelegenhedsmuziek, die vooral bestemd was voor huiselijk gebruik.

Frauenliebe und -leben, uit Schumanns *Liederkreis*, opus 24, is gebaseerd op een gedichtencyclus van Adelbert von Chamisso uit 1830. Net als in *Dichterliebe* is er een consistente verhaallijn aanwezig. Schumann verklankt in deze cyclus acht korte portretten uit het leven van een

jonge vrouw. De eerste vijf liederen gaan over haar geheime adoratie voor de toekomstige echtgenoot, haar verlovings- en huwelijk. In het zesde en zevende lied klinkt haar beleving van zwanger zijn en het moederschap. Het laatste lied gaat over de dood van haar echtgenoot.

Schumann versterkt de samenhang van deze liedcyclus met een nauwkeurige volgorde van toonsoorten. In de eerste vijf liederen, waarin de emotionele stadia van de vrouw zijn te horen tot haar bruiloft, beweegt de muziek steeds naar een andere toonsoort. Maar alle toonsoorten zijn gerelateerd aan die van het eerste lied, aan *Bes* majeur. De drie laatste liederen bevinden zich, tonaal gezien, in een andere sfeer, maar zijn ook aan elkaar gerelateerd. Het muzikale materiaal uit het eerste lied verschijnt opnieuw in de finale van de cyclus, waardoor de cirkel weer rond is. De cyclus eindigt met het naspel in de piano, waarin de herinneringen aan het begin terug klinken.

(Lees meer over de dichter Eichendorff in de toelichting op pagina 22.)

Liebes- frühling

Liedrecital

zaterdag 26 mei 2018 | 16.00 uur

Barbara Kozelj, mezzosopraan

Raoul Steffani, bariton

Gerold Huber, piano

R. Schumann (1810-1856)

Liebesfrühling op. 37 (Rückert)

1. Der Himmel hat eine Träne geweint
2. Er ist gekommen
3. Ihr Herren
4. Liebst du um Schönheit
5. Ich hab' in mich gesogen
6. Liebste, was kann den uns scheiden?
7. Schön ist das Fest des Lenzes
8. Flügel! Flügel! um zu fliegen
9. Rose, Meer und Sonne
10. Sonn', o Meer, o Rose
11. Warum willst du andere fragen
12. So wahr die Sonne scheint

no. 2, 4 en 11 gecomponeerd door
Clara Schumann (1819-1886)

PAUZE

C. Schumann (1819-1896)

Sechs Lieder op. 13

1. Ich stand in dunklen Träumen (*Heine*)
2. Sie liebten sich beide (*Heine*)
3. Die Liebe saß als Nachtigall
(Liebezauber) (*Geibel*)
4. Der Mond kommt still gegangen
(*Geibel*)
5. Ich hab' in Deinem Auge (*Rückert*)
6. Die stille Lotosblume (*Geibel*)

C. Schumann

Am Strande (*Burns*)

Die Gute Nacht, die ich Dir sage (*Rückert*)

Lorelei (*Heine*)

R. Schumann

Intermezzo op. 39 no. 2 (*Eichendorff*)

Stille Liebe op. 35 no. 8 (*Kerner*)

Widmung op. 25 no. 1 (*Rückert*)

R. Schumann

Duetten

Ich bin dein Baum op. 101 no. 3 (*Rückert*)

Er und Sie op. 78 no. 2 (*Kerner*)

Ich denke Dein op. 78 no. 3 (*Goethe*)

Tanzlied op. 78 no. 1 (*Rückert*)

Barbara Kozelj

Raoul Steffani

In 1840 kon Schumann eindelijk met zijn geliefde Clara trouwen. Dat leverde hem ongelooflijk veel lyrische inspiratie op. In dat jaar schreef hij meer dan honderd liederen, het staat bekend als het 'Liederjahr'. De meeste liederen uit die tijd hebben de vele aspecten van de liefde als thema. Het huwelijk kon pas plaats vinden na veel strijd en zelfs rechtszaken. Clara's vader, Friedrich Wieck, was fel tegen deze verbintenis, en onder meer bang dat Schumann zijn dochter niet zou kunnen onderhouden.

Tot die tijd had de componist nog niet veel meer gepubliceerd dan pianowerken die in zijn tijd als moeilijk en esoterisch werden ontvangen. Die brachten destijds niet veel op, maar behoren tegenwoordig tot het standaardrepertoire. Schumann zou, als zoon van een boekhandelaar uit Zwickau, zijn leven lang een diepe en levendige interesse behouden voor alles wat met literatuur te maken had. Lange tijd twijfelde hij of hij de literaire of muzikale richting op wilde gaan. In zijn liederen kon hij beide talenten combineren.

Nog voor hun huwelijk, in 1839, waren Robert en Clara Schumann begonnen met het verzamelen van gedichten van tijdgenoten, om die in een later stadium op muziek te kunnen zetten. Ze lazen poëzie van onder meer Eichendorff, Rückert en Heine, en zouden doorgaan met verzamelen tot in de jaren vijftig van de negentiende eeuw. Robert heeft het leeuwendeel van deze verzameling uiteindelijk op muziek gezet. Clara leverde ook een belangrijke bijdrage. Samen met haar echtgenoot componeerde ze liederen op teksten van Friedrich Rückert, die werden gepubliceerd onder de titel *Liebesfrühling*, opus 37, een ode aan de liefde.

De dichter Friedrich Rückert koos aanvankelijk voor een academische loopbaan,

maar verruilde zijn docentschap voor het schrijverschap. Onder invloed van Hammer-Purgstall, die hij rond 1818 in Wenen ontmoette, wijdde hij zich volledig aan de studie van oriëntaalse talen en versvormen, waarin hij ook les gaf in Berlijn en Erlangen. Veel componisten uit de romantiek voelden zich aangetrokken door zijn heldere en originele poëzie, die zeer gevarieerde vormen bezat.

Schumann schreef meer dan vijftig liederen op teksten van Rückert. De eerste verschenen in zijn liedcyclus *Myrthen*, opus 25. Daarin was behalve poëzie van Rückert, ook die van onder meer Goethe, Heine, Burns en Byron opgenomen. Behalve in *Liebesfrühling* zou Schumann de poëzie van Rückert nog gebruiken in de cyclus *Minnespiel*, opus 101, en *Adventlied*, opus 71. Schumann schonk *Myrthen* aan Clara op de vooravond van hun huwelijk. *Myrthen* refereert naar de naam van de bloem (vertaling: mirte), die volgens de tradities in Duitsland als symbool van geluk bij het huwelijk en vruchtbaarheid bij een huwelijk hoorde.

Eind jaren veertig van de negentiende eeuw waaiden er revolutionaire golven door heel Europa. De periode daaraan voorafgaand wordt de Vormärz genoemd. In die periode domineerden sentimenten uit het Biedermeier tijdperk, zoals huiselijk geluk, vriendschap, patriottisme, en het vinden van troost in religie. Dichters die deze sentimenten weergaven in hun poëzie waren Chamisso, Reinick en Rückert, en tot op zekere hoogte ook Kerner.

Schumann gebruikte de poëzie van alle vier deze dichters voor zijn liederen rond 1840. Maar de poëzie van Rückert springt eruit, vanwege het muzikale en poëtische taalgebruik. Niet alleen Schumann werd aangetrokken door diens gedichten.

Ook anderen, waaronder Gustav Mahler, zouden later de teksten van Rückert op muziek zetten. En hoewel Schumann steeds inspiratie haalde uit de literaire bronnen van de romantiek, zien we in zijn poëtische keuzes ook deze idealen, uit die tijd van de Vormärz, vertegenwoordigd.

Schumanns meeste liedteksten zijn nog strofisch in die tijd, en ze hebben veel verwantschap met het volkslied, of wat daarvoor mocht doorgaan na de publicatie van *Des Knaben Wunderhorn* van Clemens Brentano en Achim von Arnim, uit 1806-1808. Dat valt vooral op in de structuur van zijn liederen, waarbij vorm en inhoud vaak naadloos op elkaar aansluiten. Speciaal de gedichten van Heine, Kerner en Reinick maakten het voor Schumann mogelijk om muziek te schrijven, waarin de toon van het volkslied herkenbaar was.

Clara Schumann heeft velen gefascineerd, zowel wetenschappers, biografen als filmmakers. Ze was een virtuoos pianiste, maar schreef tussen 1841 en 1853 ook vijftientig liederen. Daarvan werden er vijftien gepubliceerd tijdens haar leven. De stijl van haar liederen is zeer verwant aan die van haar echtgenoot. Schumann moedigde haar aan ze te schrijven. En zo kon het gebeuren, dat hij in 1840 haar eerste drie liederen als kerstgeschenk kreeg.

Robert vond ze zo goed, dat hij samen met haar begon te componeren aan Rückerts *Liebesfrühling*. Clara voltooide haar aandeel ervan voor de verjaardag van Robert, op 8 juni 1841. Van de twaalf liederen componeerde Clara er drie en Robert negen. Ook op volgende verjaardagen, in 1842 en 1843, kreeg Robert dit soort muzikale pareltjes van zijn vrouw cadeau. Robert regelde met de uitgeverij Breitkopf & Härtel – die in die tijd al ruim 120 jaar actief was en in 2019 300 jaar

bestaat! – dat zes van Clara's liederen werden gepubliceerd. Dat werden haar *Sechs Lieder*, opus 13. Haar latere zes liederen uit 1853, opus 23, zijn gebaseerd op gedichten van Hermann Rollet. Robert had deze gelezen en bij haar aanbevolen.

Clara zelf had niet veel vertrouwen in haar creaties voor de liedkunst. Ook de keuze van haar dichters liet ze graag aan Robert over. Dat leverde liederen op met de poëzie op van Heine, Rückert, Geibel en Rollet. De meeste zijn romantici, uitgezonderd Rollet. Er werd uitgebreid gediscussieerd in huize Schumann over de waarde van een gedicht voor de muziek. Clara vermeed, net als Robert, ballades of complexe dichtvormen. Meestal koos ze gedichten met twee of drie coupletten en onderwerpen over de liefde: scheiden en afgewezen worden, of over de lente en de natuur. De meeste van haar liederen hebben een gevarieerde strofische vorm.

Haar liederen hebben kwaliteit, en omdat ze uit de koker van een pianiste komen, zal het niemand verbazen, dat ze rijke harmonieën en prachtige pianopartijen bezitten. Zo vraagt het lied *Er ist gekommen*, of ook *Sturm und Regen*, opus 12, nr. 2, veel van de uitvoerder. Haar beste liederen doorstaan de vergelijking met haar muzikale echtgenoot glansrijk, zoals haar drie bijdragen aan opus 12, die de critici destijds niet konden onderscheiden van Roberts inbreng.

Ook haar Rolletliederen zijn van hoog niveau, al is de poëzie wat minder dan de familie Schumann doorgaans placht te waarderen. Clara toont haar literaire gevoeligheid door alleen de sterkste gedichten van Rollet te kiezen, door verbeteringen aan te brengen, en strofes weg te laten. De begeleiding varieert van eenvoudig tot veeleisend, en de melodieën geven

het karakter van het gedicht nauwkeurig weer. Twaalf liederen van Clara bleven ongepubliceerd, althans tijdens haar leven. Ze ontstonden rond 1840, en dienden meestal als kerst- of verjaarscadeau aan Robert. *Am Strande*, op tekst van Burns, en *Das Veilchen* horen bij deze uitstekende liederen.

Er ist gekommen, uit *Liebesfrühling*, wordt als een van Clara's beste liederen beschouwd. Ze volgt daarin de poëzie van Rückert, met de verdeling in drie strofen. De rusteloosheid, hartstocht en onzekerheid uit de eerste twee strofen worden uitgedrukt in een voortsnellende beweging van de pianopartij, aanzwellende dynamiek, en de toonsoort F-mineur. Net als de tekst beweegt de muziek tussen de letterlijke beschrijving van de storm en de emotionele gesteldheden van de man en de vrouw. Daarna komt er een laatste terugkeer naar het stormachtige begin, waarna de stemming verandert in kalmte. As majeur krijgt nu de overhand, en de

stem beweegt in grote opgaande bogen. Het naspel van de piano voegt betekenisvol commentaar toe: er klinken referenties naar het begin.

Liederen die zich tot elkaar verhielden als vraag en antwoord

Robert schreef in 1841, dat hij samen met Clara een aantal Rückertliederen had gecomponeerd, die zich tot elkaar verhielden als vraag en antwoord. Hij verwachtte dat ze zouden aanslaan, en dat gebeurde ook. Commercieel gezien bleken ze zo succesvol, dat ze de gehele negentiende eeuw door uitgevers werden gepubliceerd. Lang na hun publicatie maakte Franz Liszt er drie transcripties van. Liszt roemde Clara's kwaliteiten uitgebreid, en merkte op dat 'haar talent lag in haar voortdurende, mystieke reflectie op dat wat subliem, mooi en ideaal is.'

Gerold Huber

Der Rose Pilgerfahrt

Ensemblerecital

zaterdag 26 mei 2018 | 20.15 uur

Caroline Jestaedt, sopraan | **Rosina Fabius**, mezzosopraan
Daniel Johannsen, tenor | **Bert van de Wetering**, bariton
Robert Holl, bas | **Jozef De Beenhouwer**, piano

Vocaal ensemble: **Martha Bosch**, sopraan | **Antje Lohse**, alt
Leon van Liere, tenor | **Rolf Drabbels**, tenor | **Jan Douwes**, bas

Robert Schumann (1810-1856)

Lied op. 29 nr. 2 (*Geibel*)

Spruch op. 114 nr. 3 (*Rückert*)

Meerfey op. 69 nr. 5 (*Eichendorff*)

Die Capelle op. 69 nr. 6 (*Uhland*)

PAUZE

Der Rose Pilgerfahrt – Oratorium
op. 112 (*Horn*)

1. Die Frühlingslüfte bringen	12. Zwischen grünen Bäumen
2. Johannis war gekommen	13. Von dem Greis geleitet
3. Elfenreigen	14. Bald hat das neue Töchterlein
4. Und wie sie sangen, da
hören sie	15. Bist du im Wald gewandelt
5. So sangen sie; da
dämmert's schon	16. Im Wald, gelehnt am Stamme
6. Bin ein armes Waisenkind	17. Der Abendschlummer
7. Es war der Rose erster
Schmerz!	18. O sel'ge Zeit, da in der Brust
8. Wie Blätter am Baum	19. Wer kommt am
Sonntagmorgen
9. Die letzte Scholl' hinunterrollt	20. Ei Mühle, liebe Mühle
10. Gebet	21. Was klingen denn die Hörner
11. Ins Haus des Totengräbers	22. Im Hause des Müllers
	23. Und wie ein Jahr verronnen ist
	24. Röslein!

Rosina Fabius en Caroline Jestaedt

Een wandelaar loopt langs een kerkhof en ziet een graf waarop een struik met twee zwarte rozen bloeien. Hij vraagt de doodgraver naar de betekenis hiervan. De man geeft een boekje aan de wandelaar, waarin de geschiedenis van de roos is opgetekend. Dit boekje heeft als titel *Die Pilgerfahrt der Rose*; het bijzondere, zeldzame bandje is in het bezit van Robert Holl. Hierdoor kunnen we de originele bron en het verhaal van *Die Pilgerfahrt der Rose* van zeer nabij ervaren.

Robert Holl

Dit lentesprookje is een episch gedicht van de in Chemnitz geboren dichter Moritz Horn, met wie Schumann in 1851 correspondeerde over de vorm van het gedicht. Het oorspronkelijke gedicht paste niet helemaal bij hoe Schumann het zich voorstelde. Schumann wilde het werk dramatiseren, door dialogen toe te voegen tussen de handelende personages. Bij Schumann worden de bloemengeesten uit het gedicht elfen. Rosa was in het oorspronkelijke gedicht de elf *Rosenblüt*. De lente werd bij Schumann veranderd in de elfenkoningin. Hieronder volgt het verhaal zoals Schumann het creëerde:

Het is lente en Rosa, de elf *Rosenblüt*, dochter van de elfenkoningin, heeft een hartenwens. Ze wil een mens worden om de liefde en gevoelens, die tussen mensen bestaan, te leren kennen. De elfenkoningin waarschuwt haar voor de menselijke liefde. Omdat die immers ook met verdriet gepaard gaat. Maar ze kan haar dochter uiteindelijk niet tegenhouden. Ze staat haar toe om een meisje, Rosa, te worden. De koningin zegt haar ook, dat zij altijd weer terug kan worden veranderd in een elf, wanneer het bij de mensen niet goed zou gaan. Zij geeft Rosa ter bescherming een roos mee, die zij altijd op haar borst moet dragen.

Rosa maakt dan haar pelgrimstocht, een levensweg vol leed en vreugde. Haar eerste ontmoeting is met de doodgraver, die zojuist de dochter van de molenaar heeft begraven, omdat het meisje aan liefdesverdriet is gestorven. Hij brengt Rosa de volgende dag naar de ouders van het gestorven meisje, waar ze liefdevol wordt opgenomen en de plaats inneemt van de gestorven dochter.

In de zoon van een jager vindt ze haar grote liefde en hun uitbundige bruiloft

wordt gevierd in het dorp. De kroon op haar geluk is de geboorte van een kind. Daarmee is haar pelgrimstocht voltooid. Rosa heeft alle menselijke gevoelens leren kennen. Zij laat de roos, als geluksbrenger, achter voor haar kind.

Bij de dichter, Moritz Horn, sterft Rosa door verdriet om haar vermoorde echtgenoot. Maar Schumann verandert dat gegeven, en laat Rosa sterven bij de geboorte van haar eerste kind. Schumann wilde het werk afsluiten met een koorwerk, met een engelenkoor. Daarmee kon Rosa een engel worden, en hoefde ze niet te worden terugveranderd in een elf. Schumann schrijft daarover:

*Wie wär' es, man ließe nach Rosa's Tod
einen Engelchor anheben: Rosa würde
nicht wieder zur Rose verwandelt, sondern
zum Engel:*

*Zu deinen Blumen nicht
Zu höh'rem Licht
Schwing dich empor ...*

*Die Steigerung: Rose- Mädchen- Engel
scheint mir poetisch und außerdem auf
jene Lehre höherer Verwandlungen der
Wesen hinzudeuten, der wir ja Alle so
gerne anhängen.*

(vertaling: Hoe zou het zijn, als na de dood van Rosa een engelenkoor een lied zou aanheffen. Rosa zou niet weer in een roos veranderen, maar in een engel:

Niet tot je bloem
Maar tot een hoger licht
Slinger jij omhoog...

Die stijging – van roos naar meisje naar engel – lijkt mij poëtisch en bovendien te duiden op een leer over gedaanteverwisseling naar het steeds hogere, een leer die we allen gaarne volgen.)

Schumann hielp Moritz Horn bij het vinden van een uitgever voor het oorspronkelijke gedicht. Hij orkestreerde het werk ook, want het was aanvankelijk met

seizoen 18/19

DE MOOISTE VOCAL CONCERTEN

Christoph Prégardien
Tania Kross zingt Carmen
Thomanerchor Leipzig
Choir of the King's Consort
Nederlands Kamerkoor
l'Arpeggiata
Henk Neven & Pynarello

Vraag de brochure aan:
040 - 244 20 20

MUZIEKGEBOUW
FRITS PHILIPS EINDHOVEN M

OXFORD LIEDER FESTIVAL 2018

12 – 27 October

Explore a rich tapestry of music, words
and performance, traversing Europe and
putting the familiar masterpieces of song
in a wider context

Celebrate major anniversaries of Claude Debussy,
Charles Gounod and Hubert Parry, including a
major survey of the songs of Debussy

Louise Alder | Sophie Bevan | Sarah Connolly
Véronique Gens | James Gilchrist | Gillian Keith
Thomas Oliemans | Christoph Prégardien
Christopher Purves | Carolyn Sampson
Toby Spence | Camilla Tilling | Kitty Whately
and many more

www.oxfordlieder.co.uk

pianobegeleiding gecomponeerd.

Schumann schrijft:

*Die Pianoforte-Begleitung erschien mir
des zarten Stoffes halber auch vollkommen
hinreichend und erscheint mir noch so.*

(vertaling: De pianoforte begeleiding komt
mij voor als volkomen toereikend vanwege
de tedere materie.)

Horn was geen beroemde, maar wel een
echte dichter! Zijn versie eindigt zo:

*'Vergehen, gleich der Rose,
Muß auch das treuste Herz,
Doch schwebt mit seiner Liebe
Die Seele himmelwärts,
Und was es hier erlitten
Im tiefsten, tiefsten Leid,
Das scheidet an den Pforten
Der weiten Ewigkeit.'*

Op 6 december 1853 werd *Der Rose
Pilgerfahrt* met groot succes in Den Haag,
in Diligentia uitgevoerd. Met Clara Schumann
aan de piano. Sophie Offermans van Hove
zong de rol van Rosa en de dirigent was
kapelmeester Lubeck. Robert Schumann
was de gelukkige componist, en er waren
dames die hem rozen toe wierpen.
Clara schreef in haar dagboek:

*Die Sängerin Offermans bekränzte ihn,
und er bemerkte es gar nicht; wohl wir
ändern, und ich dachte für mich: "so muß
es sein!". Ich war sehr überrascht, das
holländische Publikum so enthusiastisch
und lebendig zu finden; es hat wenigstens
den Respect vor dem schaffenden Künstler
und ist gebildeter als das Rheinische
Publikum...*

(vertaling: De zangeres Offermans loofde
hem en hij merkte het niet eens op. Wij
wel, en ik dacht: 'zo moet het zijn!' Dat
het Hollandse publiek zo enthousiast en
levendig was, verraste mij zeer; het heeft
ten minste respect voor de scheppende
kunstenaar en is beter onderlegd dan het
Rijnlandse publiek...)

Robert Holl

Daniel Johannsen

Bert van de Wetering

Jozef De Beenhouwer

Rising stars II

Liedrecital

zondag 27 mei 2018 | 14.00 uur

Peter Harris, tenor | **Hamish Brown**, piano
i.s.m. Oxford Lieder Festival

Hugo Wolf (1860-1903)

Begegnung (*Mörike-lieder*, no. 8)

Nachtzauber (*Eichendorff-lieder*, no. 8)

Gebet (*Mörike-lieder*, no. 28)

Der Feuerreiter (*Mörike-lieder*, no. 44)

Benedeit die sel'ge Mutter (*Heyse*; uit *Italienisches Liederbuch*, no. 35)

Seemans Abschied (*Eichendorff-lieder*, no. 17)

Clara Schumann (1819-1896)

6 Lieder, op. 13

1. Ich stand in dunklen Träumen (*Heine*)
2. Sie liebten sich beide (*Heine*)
3. Liebeszauber (*Geibel*)
4. Der Mond kommt still gegangen (*Geibel*)
5. Ich hab' in deinen Auge (*Rückert*)
6. Die stille Lotosblume (*Geibel*)

Robert Schumann (1810-1856)

Selectie uit 12 Gedichte, op. 35 (*Kerner*)

- Wanderlied, no. 3
- Stille Liebe, no. 8
- Wanderung, no. 7
- Stille Tränen, no. 10

Hugo Wolf

Hugo Wolf haalde zijn muzikale inspiratie vooral uit de poëzie van het woord. Hij keerde terug naar de grote meesters van de Duitse poëzie: Goethe, Eichendorff, en Mörike. Het jaar 1888, waarin 53 Mörike liederen ontstonden, was het begin van Wolfs meest intensieve scheppingsperiode. De liederen stroomden uit zijn pen.

Treffend is zijn uitspraak, dat bepaalde gedichten op de muziek van het post-Wagneriaanse idioom hadden moeten wachten. Het is ook opvallend dat Wolf geen pianowerken heeft geschreven. Hij wist namelijk de mogelijkheden en kleurschakeringen van dit instrument in zijn liedbegeleidingen optimaal te benutten.

Wolf was een fan van de componist Carl Loewe. Hij hield meer van diens versie van *Erkönig* dan van de versie van Schubert. Loewe was de meester van de balladevorm. In de stijl van de zogenaamde

'Schauerballaden' (gotische balladen, of 'horrorballaden') componeerde Wolf in 1888 *Die Geister am Mummelsee* en

Der Feuerreiter. Deze twee ballades zijn een pure hommage aan Mörike, en ze behoren tot Wolfs mooiste werken in dit genre.

Tussen de vloedstroom aan Mörikeliederen, die uit zijn pen vloeiden, nam Wolf even pauze. In die tijd voltooide hij een kleine bundel met liederen van Eichendorff. Daarbij koos hij voor teksten die, vanuit een mystieke stemming, de hoogste vorm van transcendente liefde beschrijven. Eichendorff schreef prachtige, nachtelijke gedichten, waarvan Wolf er vier op muziek heeft gezet, waaronder *Nachtzauber*.

Na het *Spanisches Liederbuch* vervolgde Wolf in 1889 zijn composities voor het *Italienisches Liederbuch*. De bron hiervoor zijn Italiaanse volksliederen, die vertaald werden door Paul Heyse. Ze gaan allemaal over de liefde, en in de 46 liederen is afwisselend een man of vrouw het titelpersonage. De meeste 'männerliederen' zijn teder en respectvol. Waar de dames in de hoofdrol zijn is de toon wat komischer, en doen ze denken aan Mozarts operapersonages, zoals Susanna en Zerlina. De meeste gedichten waren oorspronke-

lijk *rispetti*, een Italiaanse versvorm, waarin hetzelfde basisidee verschillende keren achter elkaar kan worden uitgedrukt. Wolf vond dat een geschikt middel om te experimenteren met zijn harmonieën.

onverwachte harmonieën en onregelmatige ritmische patronen

Clara Schumann

Opus 13 van Clara Schumann bevat zes liederen, die tussen 1840 en 1843 ontstonden. Ze zijn opgedragen aan koningin Caroline Amalia van Denemarken, die Clara tijdens een concerttournee door dat land leerde kennen. Clara gebruikte onverwachte harmonieën, onregelmatige ritmische patronen, en andere muzikale middelen, om haar zorgvuldige lezing van de woorden van Heine te onderstrepen. In *Sie liebten sich beide* en *Ich stand in dunklen Träumen* is de piano spaarzaam ingezet, om Heines duistere emoties over te brengen.

Ich hab' in deinen Auge komt uit de pen van Friedrich Rückert. Het lied gaat over de bestendigheid van de liefde en Robert kreeg het geschenken voor zijn drieëndertigste verjaardag. De drie andere liederen zijn van de Emanuel Geibel. Diens teksten werden door veel tijdgenoten op muziek gezet, vanwege de muzikaliteit die in zijn poëzie besloten lag.

Liebeszauber is een lofzang op de liefde en de natuur. In *Der Mond kommt still gegangen* vallen de ongebruikelijke harmonieën op. De verzameling wordt

afgesloten met *Die stille Lotosblume*. De onderwerpen in dit lied zijn typerend voor de romantiek: de lotusbloem, het water, de maan en manestrallen, een witte zwaan en de dood. In de slotzin klinkt een onopgeloste vraag.

Robert Schumann

In 1827, lang voor zijn beroemde liederenjaar, was Schumann al begonnen aan zijn eerste vocale composities. Hij maakte toen kennis met de familie Carus. De vrouw des huizes werd een soort van muze voor hem: ze zong en Schumann begeleidde haar aan de piano. Zij leerde hem de liederen van Schubert kennen en moedigde hem aan om zijn eerste eigen vocale muziek te schrijven. Toen Schumann een jaar later in Leipzig kwam studeren werd de kennismaking met deze familie hernieuwd.

Nu enthousiasmeerde Agnes Carus hem voor een bundel liederen van de tegenwoordig onbekende Brunswicker kapelmeester Gottlob Wiedebein. Deze schreef muziek op teksten van Goethe en Jean Paul. Ook leerde Schumann in die tijd een bundel gedichten kennen van Justinus Kerner, uit 1826. De folkloreachtige toon uit de gedichten van Kerner stimuleerde Schumanns verbeelding enorm. In brieven is te lezen hoe Schumann over Kerner dacht:

'De gedichten van Kerner trokken me vooral aan vanwege hun mysterieuze, hemelse kracht, een kwaliteit die ook te vinden is in de gedichten van Goethe en Jean Paul'.

In zijn 'liederenjaar' 1840 keerde Schumann teug naar Kerner en uit deze liefde ontstond opus 35.

Auf den wilden Wegen

Liedrecital

zondag 27 mei 2018 | 16.00 uur

Christoph Prégardien, tenor | **Christoph Schnackertz**, piano

Franz Schubert (1797-1828)

9 liederen op teksten van
Ernst Schulze

- Auf der Bruck D 853
- Der liebliche Stern D 861
- Im Walde D 834
- Um Mitternacht D 862
- Lebensmuth D 883
- Im Frühling D 882
- An mein Herz D 860
- Tiefes Leid D 876
- Über Wildemann D 884

PAUZE

Robert Schumann (1810-1856)

Dichterliebe op. 48 (Heine)

1. Im wunderschönen Monat Mai
2. Aus meinen Tränen sprießen
3. Die Rose, die Lilie, die Taube, die Sonne
4. Wenn ich in deine Augen seh'
5. Ich will meine Seele tauchen
6. Im Rhein, im heiligen Strome
7. Ich grolle nicht
8. Und wüßten's die Blumen, die kleinen
9. Das ist ein Flöten und Geigen
10. Hör' ich das Liedchen klingen
11. Ein Jüngling liebt ein Mädchen
12. Am leuchtenden Sommermorgen
13. Ich hab' im Traum geweinet
14. Allnächtlich im Traume seh' ich dich
15. Aus alten Märchen
16. Die alten, bösen Lieder

Franz Schubert koos zijn poëzie met grote zorgvuldigheid uit. Zo ontdekte hij *Poetisches Tagesbuch* van Ernst Schulze, dat wel honderd gedichten bevatte. Het werd in 1822 gepubliceerd. Schulze heeft maar kort geleefd, en studeerde in Göttingen, waar hij een relatie kreeg met de dochter van een professor. Zijn geliefde stierf al spoedig, en dat verlies heeft zijn leven en poëzie volledig beheerst. In zijn gedichten ligt een sterk accent op verlies en vervreemding. Zijn beroemdste werk is een romantisch episch gedicht, *Die bezauberte Rose*, waarvan Schubert een tijdlang een opera heeft willen maken.

De tien beste gedichten uit *Poetisches Tagebuch* heeft Schubert op muziek gezet. Ze ademen allemaal de pijnlijke, persoonlijke tragiek van een mens, die niet met de bittere realiteit kon omgaan. Schubert schreef zijn Schulzeliederen in 1825 en 1826 en bleek heel goed op de hoogte van de mentale toestand waarin Schulze heeft verkeerd. Het pessimisme dat uit deze liederen klinkt, wijst, net als de stuwende ritmes erin, vooruit naar *Winterreise*. Zo kan het lied *Auf der Brücke*, met de mengeling van moed en hoop worden vergeleken met *Muth* uit *Winterreise*. En *Im Walde* kan worden gezien als een voorbereiding op *Erstarrung* uit diezelfde cyclus. Ook het voortreffelijke lied *Im Frühling* en het krachtige *Über Wildemann* lijken voorbodes van *Winterreise*.

Zoals het geval is bij alle Schulzeliederen van Schubert ontstaat in *Der Liebliche Stern* alles uit een enkele muzikale kiem. Met de zestiendenfiguur van de pianopartij roept Schubert de frisheid van een lenteavond op. Er is veel afwisseling tussen majeur- en mineurstemmingen, maar de vriendelijke ster, die de geliefde leidt, blijkt onbereikbaar. Het lied is in Schuberts handen een ode aan het verlangen naar

de liefde geworden. *Im Frühling* is een van Schuberts mooiste liederen. Er straalt een lome tevredenheid uit dit lied, alsof alle besef van tijd is verdwenen. Geluk gaat snel voorbij, zegt de dichter, en op dat moment verandert de muziek naar mineur. Maar het is alleen maar of er even een wolkje voor de zon voorbij trekt, want daarna murmelt de muziek rustig verder.

de innerlijke muziek van de ziel, hartslag van het leven

Robert Schumann koos voor zijn cyclus *Dichterliebe* de gedichten van Heinrich Heine. Heine was een Duitse dichter van Joodse afkomst. Hoewel men hem vaak rekent tot de romantici, heeft Heine zich juist ook afgezet tegen deze stroming. Zijn gedichten zijn spitsvondig, ironisch en soms bijtend spottend. Zijn beroemde uitspraak 'Wo man Bücher verbrennt, verbrennt man am Ende auch Menschen' bleek een gruwelijke profetie. Heine was een tegenstrijdig mens. Enerzijds voelde hij zich Duitser, anderzijds wereldburger. Diezelfde tegenstrijdige gevoelens had hij ook wat betrof het jodendom en de romantiek. Over zijn dichtkunst deed Edouard Schuré een schitterende uitspraak: 'In Heine kun je altijd de innerlijke muziek van de ziel waarnemen, die de ware hartslag van het leven weergeeft'.

Heines internationale reputatie werd een feit met de publicatie van zijn *Buch der Lieder* in 1827. Schumann adoorde de dichter, maar musicus en dichter ontmoetten elkaar slechts één keer. Dat was in München, in 1828. Heine heeft zelfs niet gereageerd, toen Schumann hem de liederen met zijn poëzie erin toestuurde. Hij vertrok na de julirevolutie van 1831 naar

Parijs, waar hij tot zijn dood zou blijven. Daar werd hij één van de leidende literaire figuren. Zijn satirische en kritische artikelen brachten hem in grote moeilijkheden met de Duitse censuur, die trachtte zijn werk in de ban te doen. Zijn gezondheid was zwak, en hij overleed in hetzelfde jaar als Schumann, in 1856.

Zowel Schubert als Schumann hebben gedichten van Heine voor hun liederen gebruikt. Schumann componeerde meer dan veertig liederen op teksten van Heine.

Dichterliebe, opus 48, behoort tot zijn beste liedcycli. Hij voltooide de cyclus binnen een paar dagen, tegelijkertijd met *Liederkreis*, opus 24. Met *Dichterliebe* introduceerde Schumann een nieuwe combinatie van sentiment en ironie in het Duitse kunstlied. Precies zoals de gedichten van Heine dat in de Duitse verskunst hadden gedaan.

Dichterliebe ontleent zijn gedichten aan het *Lyrisches Intermezzo*, uit Heines *Buch der Lieder*. De eerste editie van Heines *Buch der Lieder* bevatte 66 liederen en een proloog. Heine gebruikte zeer veel romantische symbolen als metaforen in zijn gedichten. Die gedichten zijn doordrenkt met extreme vreugde, wanhoop, zelfmedelijden en ironische zelfspot. De cyclus beschrijft het innerlijke proces van de dichter, vanaf het ontwaken van de eerste liefde, vervoering, teleurstelling, boosheid en verdriet om de ontrouw, tot het uiteindelijk accepteren van de werkelijkheid.

Schumanns *Dichterliebe* was weer een stap verder in de ontwikkeling van het Duitse kunstlied. De pianopartij is volkomen gelijkwaardig geworden aan

de partij van de zanger. Op een bepaalde manier is *Dichterliebe* een voortzetting van Schumanns pianostukken, maar dan met toevoeging van een tweede laag aan toonkleuren, die de emotionele inhoud expressief belicht. Schumann integreert beide partijen zodanig, dat de ene partij niet zonder de andere kan.

In het eerste lied van *Dichterliebe* is de samenwerking tussen de vocale en piano-partij te horen in innig, meerstemmig samenspel. Soms laat Schumann de stem zwijgen en de piano spelen, of andersom, zoals in *Ich hab im Traum geweinet*. In het lied *Das ist ein Flöten und Geigen* is het alsof de piano wordt begeleid door de stem, in plaats van andersom. Ook commentarieert de piano het vocale deel, en voegt in lange voor- en naspelen een extra dimensie toe. Hier en daar gebruikt Schumann contrapunt technieken.

De eerste twee liederen, *Im wunderschönen Monat Mai* en *Aus meinen Tränen spriessen*, drukken nog de onschuldige hoop uit, dat de liefde van de dichter zal worden beantwoord. Beelden van ontlukende lentebloesems en zingende vogels karakteriseren deze gevoelens. Maar vanaf het begin hint Schumann al naar de minder gelukkige afloop. Bij Schumann is het niet ongebruikelijk, dat een melodie eindigt op een dissonant akkoord, waarbij het slot van het lied aan de piano wordt overgelaten. Maar bij *Im wunderschönen Monat Mai* maakt hij het einde nog dubbelzinniger door een onopgelost akkoord. Het suggereert al dat de liefde van de zanger onbeantwoord zal blijven. En bij het vijfde lied, *Ich will meine Seele tauchen*, denkt de dichter zelfs al aan zijn geliefde in termen van verleden tijd.

Het zevende lied, *Ich grolle nicht*, heeft een bijtende toon. Een stevige baslijn

ondersteunt de zich herhalende akkoorden, terwijl de zangstem een vlucht neemt. Schumanns begeleiding maakt duidelijk hoe ellendig de dichter zich voelt. Daarna is geforceerde vrolijkheid te horen in de melodie van *Das ist ein Flöten und Geigen*, waar in de piano een bruidsdans is te horen voor de ontrouwe geliefde.

Stil verdriet klinkt in *Hör ich das Liedchen klingen*. De melodie, die ooit door de geliefde werd gezongen is verschillende malen te horen in de piano, als een pijnlijke herinnering aan gelukkiger tijden. De laatste woorden, '*mein übergrosses Weh*', zijn het begin van het naspel door de piano, waarin die pijnlijke herinnering nog drie maal wordt ingezet: de pijn wordt hierdoor – zonder woorden – des te indringender.

Daarna klinkt zelfspot, spot met de hele wereld en met de liefde in *Ein Jüngling liebt ein Mädchen*. En in *Am leuchtenden Sommermorgen* vragen de bloemen om vergiffenis voor de trouweloze geliefde. Tegen het einde van de cyclus is de toon van de dichter afgemat. Schumanns muziek klinkt ploeterend en is onverbiddelijk in ritme, vorm, en duistere parodieën. Er klinkt, wanneer de laatste, treurige melodie van de zanger is vervaagd, een bitterzoet naspel in de piano, dat rust en aanvaarding uitdrukt. Schumanns talent om in zijn muziek een tekst niet alleen weer te geven of te interpreteren, maar die ook te commentariëren, is de essentie van zijn liedkunst. In *Dichterliebe* gaat het niet alleen om overeenkomsten of contrasten tussen poëtische beelden en muzikale figuren, maar ook zijn er vele artistieke ongerijmdheden of momenten, waarop Schumann afstand neemt, dichtregels van kritische noten voorziet, en de pianist rechtstreeks de dialoog aangaat met de dichter.

de juiste toon treffen
is maatwerk

wilgehof
sodaar + bureau voor
tekst & vormgeving

www.wilgehofsodaar.nl | 06 21 28 83 06

Industrielicht®

VISIE OPLICHT & RUIMTE

Glaube, Hoffnung und Liebe

Slotrecital

zondag 27 mei 2018 | 20.15 uur

Robert Holl, bas

Graham Johnson, piano

Inleiding | 19.30 uur

Franz Schubert (1797-1828)

Das Heimweh D 851 (*Pyrker*)

Glaube, Hoffnung und Liebe D 955 (*Kuffner*)

Die Nacht D 534 (*Ossian*)

Der Unglückliche D 713 (*Pichler*)

An den Mond in einer Herbstnacht D 614 (*Schreiber*)

PAUZE

Hugo Wolf (1860-1903)

Die Nacht (*Eichendorff*)

Nachtzauber (*Eichendorff*)

Othmar Schoeck (1886-1957)

Auf meines Kindes Tod (*Eichendorff*)

Ergebung (*Eichendorff*)

Hans Pfitzner (1869-1949)

Zum Abschied meiner Tochter op. 10 no. 3 (*Eichendorff*)

Nachts op. 26 no. 2 (*Eichendorff*)

In Danzig op. 22 no. 1 (*Eichendorff*)

Der verspätete Wanderer op. 41 no. 2 (*Eichendorff*)

Das Alter op. 41 no. 3 (*Eichendorff*)

Robert Holl en Graham Johnson

Graham Johnson

Het programma begint met een aantal minder bekende liederen van Schubert. In het eerste lied *Das Heimweh* klinkt verlangen en heimwee naar het alpen-landschap.

De tekst is van Pyrker, die zowel een begaafd dichter als kerkvorst was. Hij was abt van Lilienfeld, patriarch van Venetië en aartsbisschop van Erlau.

Glaube, Hoffnung und Liebe is een levensbeschouwelijk, religieus lied uit 1828, op tekst van de dichter Kuffner die, net als Johann Mayrhofer, ambtenaar en censor was in Wenen. Der Unglückliche, op poëzie van Caroline Pichler, heeft een hartverscheurend thema. Het gaat over een liefdespaar, dat vanwege standsverschillen geen verbintenis kan aangaan. Dit onderwerp moet Schubert zeer na aan het hart hebben gelegen. Zijn vriend Bauernfeld schreef vele jaren later, in 1858: *Verliebt war Schubert; der Schülerin galt's einer der jungen Komtessen; doch gab er sich einer ganz andern hin, um die andere zu vergessen.* (vertaling: Verliefd was Schubert; van zijn leerlinge, de jonge gravin, was hij bezeten; toch wijdde hij zich aan een heel andere om die andere te vergeten.)

Ook Josef von Spaun beschrijft Schuberts 'durch die Verhältnisse hoffnungslose' (vertaling: door de verhoudingen hopeloze), diepe en innige liefde voor zijn leerlinge, de jonge gravin Caroline Esterházy.

Alois Schreiber schreef de tekst voor *An den Mond in einer Herbstnacht*. Het is een vredig en beschouwelijk *Nachtstück*, en een van de vele nachtlieder die Schubert componeerde, overigens meestal op teksten van Seidl.

Die Nacht is een van de minst bekende liederen van Schubert. Het is een bardengezang, en het geeft een indrukwekkende

beschrijving van de Schotse hooglanden. Met de wilde, door donkere dennen bedekte bergen, het heideland, bruisende watervallen, wolken, mistbanken, maneschijn, en het blaffen van honden in een troosteloos landschap. Oude Keltische barden hadden generaties lang verhalen episodes aan elkaar doorgegeven. Ossian is hierbij de verteller, en volgens James Macpherson was hij de auteur van de gedichten. Hij is de zoon van Fingal, koning van Morvan die, volgens de legende, in de derde eeuw na Christus leefde.

James Macpherson was een Schotse dichter uit de achttiende eeuw. Hij heeft fragmenten uit die Keltische gezangen vertaald en bewerkt tot lange epische verhalen. Dat leverde veel sensatie op in heel Europa. De verhalen inspireerden vele dichters en andere kunstenaars. In veel talen worden bewerkingen van de verhalen plaats. Schuberts tekst is waarschijnlijk voor een deel van von Harold, en gecorrigeerd door Franz von Hummelauer, een vriend van de Schubertzanger Vogl. Wij zingen en spelen de tweede versie, met het slot van de eerste versie. Die bevindt zich in Boedapest en werd in Rusland uitgegeven.

Joseph von Eichendorff

Na de pauze volgt een selectie uit liederen op poëzie van de grote, romantische dichter Eichendorff. Deze dichter vond het een eer als men zijn gedichten 'volksliederen' noemde. Hij schreef dat 'het volkslied met zijn basale, hiërogyfe beeldspraak, de belangrijkste basis vormt voor alle lyriek. En dat het genre daarom net zo muzikaal, rapsodisch en geheimzinnig is als muziek'. Dat illustreert zijn gedicht *Wünschelrute*, dat wichelroede betekent: *Schläft ein Lied in allen Dingen, die da träumen fort und fort, und die Welt hebt an zu singen, triffst du nur das Zauberwort.*

(vertaling: Er slaapt een lied in alle dingen die daar dromen, voort en voort, en de wereld begint te zingen, raak je aan het toverwoord.)

De romanticus droomt van een verzonken, gouden tijd, die in stukken geslagen of verborgen is, maar die opnieuw ontdekt en tot klinken gebracht wil worden. Schiller dichtte daarover ooit:

*Liebe Freunde, es gab schön're Zeiten
Als die unsern, das ist nicht zu streiten!
Und ein edler Volk hat einst gelebt*

(vertaling:

Lieve vrienden, er waren mooiere tijden
Als de onze, dat valt niet te bestrijden
En een edeler volk heeft ooit geleefd.)

Tijdens een concert in Wenen, op 20 Januari 1847, ontmoetten Clara en Robert Schumann Eichendorff. Er werden enkele liederen van Schumann met teksten van de dichter ten gehore gebracht. Eichendorff zei tegen Clara dat *'Robert Schumann habe seinen Liedern erst Leben gegeben'*.

Men kan eenvoudigweg niet meer aan Eichendorffs gedichten denken zonder Schumanns composities in het oor en het hart te beleven.

***Es träumt ein jedes Herz
Vom fernen Land des Schönen;
Dorthin, durch Lust und Schmerz
Schwingt wunderbar aus Tönen
Manch' brücke eine Fey
O holde Zauberei!***

J. von Eichendorff

Prachtig, en ook zeer sterk door Schumann beïnvloed, zijn de twee nachtlieder van Hugo Wolf: *Die Nacht* en *Nachtzauber*. Ook de Zwitserse componist Othmar Schoeck heeft veel gedichten van Eichendorff getoonzet. Het zijn in wezen geestelijke liederen met een eigen karakter. Schoeck componeerde zelfs een Eichendorffopera: *Das Schloß Dürande*.

In het werk van Hans Pfitzner speelt Eichendorff eveneens een centrale rol. De cantate *Von deutscher Seele* is een geniaal en avondvullend werk voor koor, orkest en vier solisten. Het werk wordt vanwege de titel in onze tijd nogal eens geboycot. Wolfgang Osthoff schreef dat in de liederen die Pfitzner op Eichendorff-teksten schreef *'Dunkelheit, Traum, Zauber und letztlich das unabweisbare Gefühl von Einsamkeit'* (vertaling: 'donkerte, droom, magie en ten slotte het onontkoombare gevoel van eenzaamheid') overheersen. In de door maanlicht beschenen, versteende sprookjeswereld van het lied *In Danzig*, met het verre ruisen van de zee, komt deze geheimzinnige betovering en duisternis fantastisch tot uitdrukking. Dat geldt ook voor *Nachts*, waarbij het waaien van de wind door de bossen in de schemering klinkt. Dan klinkt de eenzaamheid van de *Verspätete Wanderer*, in een sfeer van intieme berusting. En hierna is het nog wachten op de 'bode met het vriendelijke gezicht', de dood, in *Das Alter*. Ik ben van mening dat Pfitzner de grootste en veelzijdigste componist is wat betreft zijn verklanking van Eichendorffs teksten.

Robert Holl

Robert Holl

*L'Homme, le Vin, Le Terroir, Les Grappes
& ... de la Musique biensûr(!)*

WIJNKOPERIJ

DE WITTE OS
www.dewitteos.nl

de
groene
WINKEL
VOOR ÉCHT ETEN

MEER DAN BROOD
Bakker
Albert

Bakker Albert - Egelinglaan 8 - 3705 TC Zeist - T 030 69 56 592
info@bakkeralbert.nl - www.bakkeralbert.nl

Lokaal
Victoria

Tijdens het festival een twee-
gangen keuzemenu, inclusief
koffie voor € 27.50

Openingstijden:

Lunch van 11.00 tot 17.00

Diner van 17.00 tot 22.00

1^e Dorpsstraat 7 - Zeist
T 030 6917900 lokaalvictoria.nl

De mooiste uren beleeft u op een plaats waar alles klopt. Met vormen die eenvoudig en helder zijn.

Keukenarchitectuur Zeist
Het Rond 5c, 3701 HS Zeist
Tel. 030 697 77 00, info@bulthaup-zeist.nl
www.zeist.bulthaup.nl

bulthaup
Keukenarchitectuur
Zeist

Broekhuis Zeist
Blanckenhagenweg 4-6
(T) 030 - 753 33 50 | broekhuis.nl

11 08
25 08
2018
Zomer
festival

Dudok Quartet
Hagen Quartet
Jerusalem Quartet
Klieser/Bielow/Schuch: Horn Trio
Schumann Quartet
Sitkovetsky Piano Trio
Avri Levitan, altviool
Ben Kim, piano
Ella van Poucke, cello
Hila Baggio, sopraan
Matan Porat, piano
Niek Baar, viool
Orfeo Mandozzi, cello
Tomoko Akasaka, altviool

Alexander Pavlovsky
Artistiek leider

zeistermuziekdagen.nl

Internationaal
kamer muziekfestival
& masterclasses

Zeister
muziek
dagen

Mastercourse

Di 22, wo 23 en do 24 mei | 10.00 – 13.00 uur
Mastercourse Julius Drake

Di 22, wo 23 en do 24 mei | 14.00 – 17.00 uur
Mastercourse Elly Ameling

Vr 25 mei | 16.00 uur
Presentatierecital

Bijzonder aan de mastercourse van het Internationaal Lied Festival Zeist is, dat de musici als duo gecoacht worden. De aandacht ligt zodoende niet eenzijdig op de zang óf begeleiding, maar juist op de samenwerking tussen zanger en pianist. De laatste kan, meer dan vaak wordt aangenomen, een grote stimulans voor de uitvoering zijn door als het ware in het spel de dialoog aan te gaan met de zanger. De musici vergroten zo als duo hun artistieke zeggingskracht.

De mastercourse in de Kerkzaal is openbaar toegankelijk. Julius Drake en Elly Ameling coachen daar respectievelijk in de ochtenden en middagen de deelnemende duo's. In het besloten deel wordt aandacht besteedt aan performance vanuit de discipline theater door Gusta Teengs Gerritsen en zijn er sessies met Robert Holl.

Deze combinatie van docenten van uitzonderlijk niveau die in nauwe samenwerking de duo's intensief begeleiden, zorgt voor een enorme stimulans in de ontwikkeling van de jonge musici. Dit van dichtbij meemaken is een unieke gebeurtenis.

Zeven liedduo's nemen gedurende vier dagen deel aan de mastercourse. Allen hebben zes liederen ingestudeerd uit het verplichte repertoire met werken van Schumann, Wolf, Pfitzner en Mendelssohn.

DEELNEMERS 2018

Ana Schwedhelm (sopraan, DEU) - Heleen Vegter (piano, NL)
Felicity Turner (mezzosopraan, GB) - Natalie Burch (piano, GB)
Gulian van Nierop (bariton, NL) - Sunghee Jo (piano, KOR)
Robyn Parton (sopraan, GB) - Manon Fischer-Dieskau (piano, DEU)
Keiko Obai (sopraan, JPN) - Hiroko Utsumi (piano, JPN)
Vincent Kusters (bariton, NL) - Charlie Bo Meijering (piano, NL)
Rutger van Oeveren (bas, NL) - Wouter Harbers (piano, NL)

LEZINGEN MASTERCOURSE

Woensdag 23 mei | 9.00 - 9.50 uur
dr. Rolf Tybout

Donderdag 24 mei | 9.00 - 9.50 uur
Dinant Krouwel

Op woensdag- en donderdagochtend start de mastercourse met een lezing over de poëzie van Eichendorff, die vele componisten wist te inspireren tot nieuwe liederen. Zijn poëzie loopt als een rode draad door het verplichte repertoire dat de liedduo's hebben ingestudeerd. De lezing brengt verdieping aan in het begrijpen van de tijd waarin zowel de gedichten als de liederen ontstonden en helpen de musici daarmee hun artistieke zeggingskracht te vergroten.

Lezingen

In de programmering van de recitals treffen we veel liederen van Robert Schumann en Hugo Wolf. Beiden schreven hun composities onder andere op gedichten van Joseph von Eichendorff. Tijdens de lezingen nemen drie sprekers u mee terug naar de periode waarin deze poëzie en muziek het levenslicht zagen. Een tijd die op vele fronten verschilt met de onze. Misschien luisteren we met andere oren naar het avondrecital na het horen van deze verhalen.

LEZING HUGO WOLF

Meinard Kraak

Dinsdag 22 mei | 17.00 - 18.00 uur

Hugo Wolf componeerde honderden liederen. Tussen 1888 en 1891 schreef hij er in recordtempo zelfs meer dan tweehonderd. Wellicht een voorteken van de zware depressies waar hij in zijn leven mee kampte. In zijn muziek komt zijn grillige gemoed goed naar voren. Meinard Kraak bestudeerde het leven en werk van Hugo Wolf.

LEZING ROBERT SCHUMANN

Emanuel Overbeeke

Woensdag 23 mei | 17.00 - 18.00 uur

Robert Schumann, die in eerste instantie rechten studeerde, wijdde zijn leven uiteindelijk volledig aan de muziek. Een vingerblessure verhinderde echter een

carrière als pianist. Uiteindelijk ontpopte hij zich als bijzonder productief componist. Zo schreef hij in het jaar van zijn huwelijk, maar liefst 138 liederen. Meer dan de helft van de 240 die hij er in zijn carrière zou componeren.

LEZING JOSEPH VON EICHENDORFF

Michiel Hagdorn

Donderdag 24 mei | 17.00 - 18.00 uur

Joseph von Eichendorff publiceerde veel van zijn gedichten oorspronkelijk als onderdeel van zijn novellen en verhalen. Maar werkelijk grote roem viel hem pas ten deel toen hij zijn gedichten afzonderlijk bundelde en uitgaf. In tegenstelling tot zijn tijdgenoten blijft Eichendorff trouw aan de romantische idealen en thema's. Vele componisten, waaronder Schumann en Wolff zetten zijn goed zingbare teksten op muziek.

Film

GELIEBTE CLARA | FILM

Vrijdag 25 mei | 13.00 uur

Hotel Theater Figi

De film *Geliebte Clara* uit 2008 vertelt het verhaal van Clara en Robert Schumann, die niet alleen glansrijke carrières hadden als componist en musicus, maar ook een druk gezinsleven met maar liefst acht kinderen. Hun huwelijk kent naast vele hoogten ook veel zware momenten, wanneer Robert Schumann wordt opgenomen vanwege zijn depressies. *Geliebte Clara* pakt het verhaal op in de herfst van het leven van Robert. Een periode waarin Clara noodgedwongen uitgroeit tot boegbeeld van de vrouwenemancipatie.

Rondleiding

RONDLEIDING MET LUNCHRECITAL

Zondag 27 mei | 10.30 uur

Slot Zeist & Hotel Theater Figi

Slot Zeist geldt als een van de mooiste en best bewaarde buitenplaatsen op de Utrechtse Heuvelrug, gebouwd naar voorbeeld van Versailles. In deze een uur durende rondleiding ziet u zalen waar u normaal geen toegang toe heeft.

Aansluitend aan de rondleiding wordt in Hotel Theater Figi een lunch geserveerd, die zal worden opgeleverd door twee duo's die hebben deelgenomen aan de mastercourse. Een mooie gelegenheid om te genieten van de kwaliteiten van de deelnemende duo's. Welke liederen ten gehore gebracht zullen worden, wordt op de dag zelf bekend gemaakt.

Programma

10.30 - 11.30 uur

Rondleiding 'Slot Zeist, het Nederlandse Versailles' door een gids van Gilde Zeist

11.30 - 12.00 uur

Lunch (Figi)

12.00 - 12.30 uur

Lunchrecital door twee duo's van de Mastercourse, elk duo een kwartier (Figi)

12.30 - 13.00 uur

Vervolg lunch (Figi)

ZING ZOALS JE LACHT WORKSHOP

Donderdag 24 mei | 10.30 – 12.15 uur
KunstenHuis Muziekschool Zeist
Hetty Gehring, zangpedagoog

Een workshop waarin de adem ruim baan krijgt. Geïnspireerd door haar eigen docent Margreet Honig, die haar leerde zingen vanuit de stromende adem, schreef Hetty Gehring het boek Zing zoals je lacht. De workshop borduurt voort op de belangrijkste oefeningen uit het boek en biedt veel ruimte voor vragen.

MASTERCLASS AMATEURZANGERS WORKSHOP (besloten)

Donderdag 24 mei | 14.00 – 16.30 uur
KunstenHuis Muziekschool Zeist
Hetty Gehring, zangpedagoog
Charlie Bo Meijering, pianist

In deze masterclass ontdekken en ervaren amateurzangers wat er gebeurt als de adem de leiding krijgt bij het zingen. Wanneer de adem beter kan stromen, wordt zingen gemakkelijker en klinkt het eenvoudiger. Hierdoor komt de interpretatie van het lied beter tot zijn recht.

MUZIEK OP SCHOOT I & II WORKSHOP

Zaterdag 26 mei | 9.15 - 10.00 uur
voor ouders en kinderen van 0 – 2 jaar
Zaterdag 26 mei | 10.00 - 10.45 uur
voor ouders en kinderen van 2 – 5 jaar
KunstenHuis Muziekschool Zeist
Anniecke van Delft, docent

Muziek is een universele taal die iedereen begrijpt en waar kinderen een natuurlijke gevoeligheid voor hebben. De workshops zijn voor iedereen, van jong tot oud. Kunnen zingen is geen vereiste. Samen genieten van muziek, naar elkaar luisteren, ontdekken en bewegen is samen plezier maken. Met de aangeleerde liedjes is het eenvoudig dit gezellig thuis voort te zetten!

ENSEMBLEZANG WORKSHOP

Zaterdag 26 mei | 10.00 – 12.00 uur
Kerk Evangelische Broedergemeente
Annemiek van de Ven, docent

Een workshop voor alle amateurzangers die zich onder leiding van Annemiek van de Ven (zangeres, dirigente en mede-oprichtster van Wishful Singing) verder willen bekwamen in de (ensemble) zangtechniek. Delen uit Der Rose Pilgerfahrt – het stuk dat dezelfde avond door Robert Holl, diverse andere Nederlandse topsolisten en koor wordt uitgevoerd – staan centraal in de workshop.

Educatie

PRESENTATIE LIEDKLASPROJECT

Vrijdag 25 mei | 11.00 – 12.00 uur
Kerk Evangelische Broedergemeente
muziekdocent Anniecke van Delft
Gerard Beemster, dirigent
Wouter van Belle, pianist
Bram van Oers, theatermaker

Ruim 250 scholieren van drie basisscholen en een middelbare school werkten aan delen van Dichterliebe op basis van het Duitse origineel en Nederlandse vertalingen. Het verhaal over eerste verliefdheden werd door Bram van Oers bewerkt tot theaterstuk. Onder leiding van dirigent Gerard Beemster maken alle leerlingen al zingend onderdeel uit van de voorstelling!

OPEN PODIUM I & II

Zaterdag 26 mei | 12.30 - 13.45
en 14.00 - 15.15 uur
Bibliotheek Idea Zeist
Annelies van Gerven, zangpedagoog
Hilde Stolker, pianist

Het open podium biedt amateurzangers uit Zeist en omgeving de mogelijkheid deel te worden van een bruisend festival. Kunst moet je delen. Daarom is samenwerking gezocht met bibliotheek Idea.

De #komondermijnvleugel in het Leescafé geeft een extra feestelijk tintje aan dit open podium. Samen genieten van muziek, elkaars gezelschap en verhalen: dat doet denken aan de Schubertiades van weleer.

Biografieën

ROBERT HOLL
bas - artistiek leider

Na zijn middelbare school-tijd studeerde Robert Holl zang aan het Rotterdams conservatorium bij Jan Veth en David Hollestelle, om daarna uit te groeien tot een van de meest succesvolle liedzangers van onze tijd. Hij wordt geroemd om de expressiviteit van zijn interpretaties en de intimiteit die hij bij zijn toehoorders weet op te roepen. Recent werd over zijn optreden geschreven dat in zijn stem hoop, gelatenheid, moed en zelfs verlossing te horen waren.

Robert Holl is wereldwijd een geliefd en veelgevraagd docent. Al sinds 1998 is hij professor voor lied en oratorium aan de Universität für Musik und darstellende Kunst in Wenen. In 2016 werd hij bij de oprichting van het Internationaal Lied Festival Zeist haar artistiek leider. Ook daar doceert hij aan de mastercourse.

ELLY AMELING
sopraan - beschermvrouwe
docent mastercourse

Elly Ameling studeerde zang bij onder andere Jo Bollenkamp en Jacoba Dresden-Dhont. Na haar debuut in 1953 trad zij over de hele wereld op. Op jonge leeftijd won zij het Internationaal Vocalisten Concours 's-Hertogenbosch. Vermaard werd zij met haar interpretaties van met name Frans- en Duitstalige liederen. Ook gold haar vertolking van de sopraanpartij in Mahlers vierde symfonie jarenlang als standaard.

In januari 1996 nam Elly Ameling afscheid van het concertpodium. Tot op de dag van vandaag is zij wereldwijd betrokken bij masterclasses aan jonge zangers, meestal gewijd aan het Duitse of Franse lied.

BENJAMIN APPL
bariton

De Duitse bariton Benjamin Appl zette zijn eerste schreden op het muzikale pad als koorzanger, voordat hij zijn studie aan de Hochschule für Musik und Theater in München begon, waarna hij afstudeerde aan de Guildhall School of Music & Drama in London. Hij werd gecoacht door niemand minder dan Dietrich Fischer-Diskau.

Benjamin Appl is, zowel in concertzalen als operahuizen, een van de snelst rijzende sterren van dit moment. Hij is een veelgevraagd solist in opera's, oratoria en op het concertpodium. Hij werkt samen met bekende pianisten, waaronder Graham Johnson. Voor hun samenwerking ontvingen zij in 2012 de Duitse Schubert Gesellschaft Schubertpreis.

JOHANNES BAMBERGER
tenor

Tenor Johannes Bamberger begon met zingen aan de muziekschool in zijn geboortestad, waar hij les kreeg van Jeannie Mayr en later in Wenen van Bernd Fröhlich. Sinds 2013 studeert hij in dezelfde stad zang aan de Universität für Musik und darstellende Kunst, eerst bij Bernhard Adler en nu ook bij Rainer Trost. Johannes Bamberger was solist in oratoria, missen en cantates. Daarnaast heeft hij enkele operarollen uitgevoerd.

JOZEF DE BEENHOUWER
pianist

De Vlaamse pianist Jozef De Beenhouwer studeerde onder leiding van Lode Backx, cumma sum laude af aan het Koninklijk Vlaams Conservatorium in Antwerpen. Tot aan zijn pensionering was hij daar de opvolger van zijn leermeester.

Jozef De Beenhouwer maakt vele opnamen voor radio en TV en bracht verscheidene cd's uit, waarvan een aantal met Robert Holl. Daarnaast nam hij ook het complete pianowerk van Clara Schumann op. Voor zijn inzet voor het werk van Robert en Clara Schumann kreeg hij in 1993 de Robert Schumannprijs van de stad Zwickau. Hij treedt op als solist en kamermusicus en wordt regelmatig gevraagd als jurylid bij tal van internationale concoursen.

HAMISH BROWN
pianist

Hamish Brown studeerde af aan de University of Manchester, om zijn studie te vervolgen aan de Royal College of Music, waar hij les kreeg van Simon Lepper en Roger Vignoles. Beide studies voltooide hij summa cum laude. Hij sleepte vele prijzen in de wacht. In 2017 was hij samen met tenor Peter Harris een van de winnende duo's van het Oxford Lieder Young Artist Platform. Hamish Brown is een veelzijdig musicus. Alhoewel hij meestentijds klassieke werken speelt, voelt hij zich ook in andere stijlperiodes thuis en bespeelt met evenveel gemak zowel hedendaagse als historische instrumenten. Hij treedt op als solist, in kamermuziekensembles en als liedbegeleider. Zijn composities worden uitgevoerd door verscheidene ensembles.

HARRIET BURNS
sopraan

Na haar studie aan de Royal Academy of Music, studeert de jonge sopraan Harriet Burns nu aan de Guildhall School of Music and Drama bij Yvonne Kenny. Aan hetzelfde instituut zal ze in september van dit jaar een studie oppakken aan de Opera School. Ze won verschillende prijzen. Vorig jaar nog wees Graham Johnson haar aan als winnaar van de Paul Hamburger prijs.

Harriet Burns houdt van nieuw repertoire en is geregeld te horen in operarollen. Ze werkt graag samen met jonge mensen en is onder meer de zangcoach voor de leden van het koor van St. Mary Merton.

JULIUS DRAKE
pianist - docent mastercourse

Pianist Julius Drake wordt geroemd als een van de besten in zijn vak. Hij werkt samen met bekende artiesten en treedt op in onder andere het Koninklijk Concertgebouw en Wigmore Hall. Van de cd's die hij met bekende solisten opnam zijn er meerdere bekroond. Op dit moment werkt hij aan een serie cd's met alle liederen van Franz Liszt. De tweede in deze serie, met mezzosopraan Angelika Kirchschlager, won de BBC Music Magazine Award in 2012.

Tijdens de recitalserie 'Julius Drake and Friends' is hij dit jaar te horen met onder andere Christoph Prégardien en Gerald Finley.

ROSINA FABIUS
mezzosopraan

Afkomstig uit een muzikale familie besloot Rosina Fabius op veertienjarige leeftijd operazangeres te worden. Zij studeerde zang aan het Utrechts Conservatorium bij Henny Diemer en daarna een jaar aan de Universität für Musik und darstellende Kunst in Wenen. Momenteel is zij bezig met haar Master of Music.

Naast rollen in opera-producties is Rosina Fabius een veelgevraagd soliste voor concerten en oratoria, in met name werken van Bach. Door haar muzikale achtergrond heeft zij een voorliefde voor kamer-muziek ontwikkeld, in niet alleen het klassieke maar ook het moderne genre. Met haar pianiste Kanako Inoue geeft zij regelmatig liedrecitals.

PETER HARRIS
tenor

Tenor Peter Harris begon zijn studie aan de University of Oxford, waar hij een beurs ontving voor het Queens College. Daaropvolgend studeerde hij verder in het Monteverdi Apprentices Programme in Londen.

Hij wist al meerdere prijzen in de wacht te slepen. In 2017 won hij samen met pianist Hamish Brown het Oxford Lieder Young Artist Platform en behaalde de eerste prijs bij de Northern Ireland Opera Festival of Voice. Daarnaast is hij een Britten-Pears Young Artist.

Op dit moment studeert Peter Harris aan de Royal Academy of Music.

GEROLD HUBER
pianist

Gerold Huber studeerde piano aan de Hochschule für Musik und Theater in München bij Friedemann Berger. Hij vervolgde zijn studie in liedbegeleiding bij Helmut Deutsch en woonde de masterclass van Dietrich Fischer-Diskau in Berlijn bij. Inmiddels geeft hij zelf masterclasses en is docent liedbegeleiding aan de Hochschule für Musik in Würzburg.

Gerold Huber begeleidde vele solisten. Een bijzonder nauwe samenwerking heeft hij met bariton Christian Gerhaher, met wie met wie hij een aantal bekroonde cd's heeft uitgebracht. Hun opname van Schuberts Nachtviolen werd in 2015 bekroond met de Gramophone Classical Music Award.

CAROLINE JESTAEDT
sopraan

Sopraan Caroline Jestaedt studeerde aan het Koninklijk Conservatorium in Brussel, waar ze afstudeerde in 2012. Ze zette haar studie voort aan de Hochschule für Musik, Hanns Eisler College of Music in Berlijn, waar zij les in operazang kreeg van Janet Williams en Michail Lanskoi. Als student nam ze al deel aan operaproducties in Brussel.

Sinds 2014 specialiseert Caroline Jestaedt zich bij Claudia Visca en Robert Holl aan de Universität für Musik und darstellende Kunst in Wenen. Zij is regelmatig op het podium te beluisteren.

DANIEL JOHANNSEN
tenor

Tenor Daniel Johannsen studeerde kerkmuziek en zang bij Margit Klaushofer en Robert Holl in Wenen en volgde masterclasses bij Dietrich Fischer-Diskau. Hij won vele prijzen en staat, sinds zijn debuut in 1998, op de belangrijkste podia en festivals van de wereld, waar hij werken uit vele periodes ten gehore brengt.

Daniel Johannsen wordt veelgevraagd als Evangelist, en zijn vertolkingen van Bach. In zijn muzikale carrière nemen liederen uit het Duitse, Engelse en Franse repertoire een belangrijke plaats in. Daarbij werk hij samen met pianisten als Helmut Deutsch en Graham Johnson.

GRAHAM JOHNSON
pianist

Graham Johnson is gevierd pianist, liedbegeleider en kenner van het werk van diverse Romantische liedercomponisten als Schubert, Schumann en Brahms.

Na zijn afstuderen aan the Royal Academy of Music, vervolgde hij zijn studie bij Gerald Moore en Geoffrey Parsons. Een bezoek aan een recital met Benjamin Britten wekte zijn interesse in liedbegeleiding.

In 1976 richtte hij samen met Felicity Lott, Ann Murray, Anthony Rolfe Johnson en Richard Jackson The Songmakers' Almanac op met als doel onbekende liederen onder de aandacht van een groter publiek te brengen.

Momenteel is Graham Johnson docent liedbegeleiding aan de Guildhall School of Music and Drama.

BARBARA KOZELJ
sopraan

De basis van de muzikale carrière van mezzosopraan Barbara Kozelj ligt in Slovenië. Daar studeerde zij aan de Academy of Music in Ljubljana, waarna ze haar studie vervolgde aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag.

Ze werd onder meer gecoacht door Meinard Kraak, Ann Murray en Anne Sophie von Otter. Sinds haar debuut in 2012 is haar loopbaan in een stroomversnelling gekomen.

Barbara treedt regelmatig op als solist in opera's en oratoria in zowel het klassieke als moderne genre. Ze heeft veel affiniteit met het lied en geeft recitals met o.a. Phyllis Ferwerda, Richard Egarr en Julius Drake.

MATTHIAS LADEMANN
pianist

StephanMatthiasLademann studeerde piano aan de Hochschule für Musik Carl Maria von Weber in Dresden, waar hij zich specialiseerde in begeleiding. Hij werkte samen met gerenommeerde artiesten en was te gast op vermaarde festivals als de Salzburger Festspiele. Met zijn optredens won hij de harten van zowel pers als publiek.

In 2006 won Matthias Lademann de International Record Prize Toblach voor zijn opname van de originele pianovertaling van Mahlers Des Knaben Wunderhorn met Diana Damrau en Iván Paley. In volgende opnames legt hij steeds meer de nadruk op de combinatie van tekst en muziek.

Matthias Lademann doceert aan de Universität für Darstellende Kunst in Wenen en de Hochschule für Musik in Neurenberg.

BETHAN LANGFORD
mezzosopraan

Mezzosopraan Bethan Langford studeerde recent af aan de Guildhall School of Music & Drama en wist in die tijd al meerdere prijzen in de wacht te slepen. Op dit moment vervolgt zij haar studie als Young Artist aan de National Opera Studio in Londen.

Bethan Langford vertolkte verscheidene operarollen, maar laat zich ook in de liedkunst niet onbetuigd. Recent zong zij onder meer in *Der Rose Pilgerfahrt*. Zij trad op tijdens verschillende festivals in het Verenigd Koninkrijk, waaronder met Bengt Forstberg bij het Oxford Lieder Festival.

Haar uitvoering van liederen van Schubert werd opgenomen voor de BBC-radio.

BEN-SAN LAU
pianist

Ben-San Lau was student orgel aan het King's College in Cambridge en specialiseerde zich vervolgens in liedbegeleiding aan de Guildhall School of Music & Drama. In 2013 werd hij door Graham Johnson gevraagd deel te nemen aan het Song Guild Concert of Schubert Lieder in het Barbican Centre in Londen.

Hij trad onder meer op in Wigmore Hall, het Oxford Lieder Festival en het Concertgebouw Amsterdam. Als pianist en vocal coach heeft hij samengewerkt met onder meer de British Youth Opera en de Riverside Opera en is hij momenteel verbonden aan Paris Opera Academy.

MALCOLM MARTINEAU
pianist

Pianist Malcolm Martineau begon zijn studie in St. Catharine's College in Cambridge en studeerde af aan het Royal College of Music in Londen. Hij wordt gezien als een van de belangrijkste liedbegeleiders van zijn generatie en werkte samen met onder meer zangers als Ian Bostridge, Thomas Hampson, Dame Felicity Lott en Anne Sofie von Otter. Malcolm Martineau heeft ook een aantal eigen concertseries in Wigmore Hall en op het Edinburgh Festival op zijn naam staan.

In 2004 kreeg hij een eredoctoraat aan de Royal Scottish Academy of Music and Drama. In 2011 was hij de artistiek leider van het Leeds Lieder+ Festival.

CHRISTOPH PRÉGARDIEN
tenor

Christoph Prégardien wordt geroemd om de grote beheersing van zijn stem en zijn dictie. Hij weet door te dringen tot het hart van de werken die hij uitvoert, wat hem een van de grootste lyrische tenors van deze tijd maakt. Als liedzanger is hij bijzonder geliefd. Regelmatige optredens met de grote orkesten, waaronder de Berliner en Wiener Philharmoniker, getuigen daarvan. Het repertoire van Christoph Prégardien is veelzijdig en omspannt vele tijdperken: van Barok tot en met de twintigste eeuw. Hij heeft dan ook ruim 130 cd's opgenomen die met prijzen overladen zijn.

Ook lesgeven is een belangrijk deel van het muzikale leven van Christoph Prégardien. Sinds 2004 is hij professor aan de Musikhochschule Köln. Hij heeft tevens een innovatief boek met dvd uitgebracht over zangtechniek en muziekinterpretatie.

ANNA LUCIA RICHTER
sopraan

Anna Lucia Richter stamt uit een grote, muzikale familie. Al vanaf haar negende kreeg ze zangles van haar moeder. Haar opleiding volgde ze bij Kurt Widmer in Basel om deze met lof af te sluiten bij Klesie Kelly-Moog aan de Musikhochschule Köln. Verder volgde zij lessen bij onder andere Margreet Honig en Christoph Prégardien.

Anna Lucia Richter heeft een veelzijdig repertoire, dat zowel klassieke als meer moderne composities omvat. De afgelopen jaren was zij te horen op vele belangrijke liedpodia, zoals de Schubertiade in Schwarzenberg en in Wigmore Hall, Londen. In 2016 ontving zij de prestigieuze Borletti-Buitoni Trust Award.

CHRISTOPH SCHNACKERTZ
pianist

Christoph Schnackertz kreeg zijn eerste pianolessen van Clovis Alessandri en studeerde in Keulen bij Pierre-Laurent Aimard. Hij bekwaamde zich in liedbegeleiding bij Jürgen Glauss. Sinds 2005 is hij de vaste begeleider in de liedklas van Christoph Prégardien. In 2011 werd hij docent liedinterpretatie aan de Hochschule für Musik und Tanz in Keulen.

Tot zijn repertoire behoren alle grote liedcycli uit de Romantiek. Hij werkt samen met zangers van elke stemgroep en is regelmatig te beluisteren op radio-opnamen. Vanaf 2012 vormt hij een duo met Julien Prégardien, met wie hij over de hele wereld concerten geeft. In 2014 gaven zij hun debuut cd uit.

RAOUL STEFFANI
bariton - ambassadeur

Raoul Steffani studeerde zang aan de conservatoria van Tilburg en Amsterdam en aan de Universität für Musik und darstellende Kunst in Wenen. Sinds 2016 volgt hij lessen bij Margreet Honig aan de Dutch National Opera Academy. In 2016 won hij de Elisabeth Evertsprijs.

Recent won hij samen met pianist Daan Boertien de publieksprijs in de finale van Dutch Classical Talent – Tour & Award.

Binnen het liedgenre is Raoul Steffani zeer actief en ook op gebied van oratoria en opera laat hij zich niet onbetuigd. In december 2017 verzorgde hij samen met Daan Boertien het Winterconcert.

Raoul Steffani is ambassadeur van het Internationaal Lied Festival Zeist en regelmatig op televisie te zien onder andere in het programma *Podium Witteman*.

GUSTA TEENGs GERRITSEN
performance coach
docent mastercourse

Gusta Teengs Gerritsen studeerde aan de Theaterschool in Amsterdam en begon haar carrière als actrice. Ze was te zien bij diverse Nederlandse gezelschappen en een aantal films.

Al tijdens haar studie regisseerde zij toneelproducties, om zich vanaf 1995 te specialiseren in het coachen van zangers. In eerste instantie bij Operastudio Nederland, maar inmiddels ook bij de conservatoria van Utrecht, Zwolle, Den Haag en Amsterdam.

Als lid van de Raad voor Cultuur houdt zij zich intensief bezig met de aansluiting tussen het kunstvakonderwijs en de beroepspraktijk.

IAN TINDALE
pianist

De Britse pianist Ian Tindale begon zijn studie aan het Selwyn College, waar hij ook orgel studeerde. Aan het Royal College of Music in Londen, waar hij in 2013 afstudeerde, had hij les bij onder meer Roger Vignoles. Sindsdien is hij een veelgevraagd kamermusicus en liedbegeleider met optredens in zowel het Verenigd Koninkrijk als het vasteland van Europa. Zo was hij solist tijdens een concert in Buckingham Palace tijdens de royal Music Day for Schools.

Ian Tindale is als pianist verbonden aan de Samlig Academy en leidt het Cool Lieder-educatieprogramma van het Leeds Lieder Festival.

BERT VAN DE WETERING
bariton

In 2007 studeerde Bert van de Wetering af aan het ArtEZ Conservatorium in Zwolle, waar hij les had van Lodewijk Meeuwssen. Bert is een veelgevraagd solist die samenwerkt met toonaangevende orkesten. Hij is vooral te horen in de grote oratoria, maar vertolkte ook verscheidene operarollen. Momenteel werkt hij veel aan het repertoire van Schubert.

Naast zijn werk als uitvoerend musicus heeft Bert van de Wetering een eigen lespraktijk en is bijvakdocent zang aan het ArtEZ Conservatorium in Zwolle. Met zijn broer vormt hij een vast duo dat regelmatig concerten verzorgt.

MICHEL HAGDORN
spreker

Michiel Hagdorn, zoon van een leraar klassieke talen en kleinzoon van een leraar Duits, studeerde na het gymnasium Literatuurwetenschappen aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Hij werkte als literair recensent, was journalist voor diverse dag- en weekbladen, docent in het middelbaar onderwijs en het hbo.

Sinds 1997 geeft hij les aan meerdere instellingen voor Hoger Onderwijs Voor Ouderen (HOVO). Zijn specialisatie is Duitse literatuur, muziek en (cultuur-)geschiedenis.

MEINARD KRAAK
spreker

Meinard Kraak studeerde zang bij Jan Keizer aan het Conservatorium van Amsterdam, waar hij ook de operaklas volgde. Na zijn eindexamen studeerde hij met een beurs van de Franse regering verder bij Pierre Bernac in Parijs. Al vanaf zijn laatste studiejaar won hij diverse prijzen. Bij wat nu de Nationale Opera is zong hij diverse rollen in zowel klassieke als hedendaagse opera's.

Als docent was Meinard Kraak verbonden aan de conservatoria van Utrecht en Den Haag, waar onder andere Lenneke Ruiten en Barbara Kozelj bij hem studeerden. Meinard Kraak is mede-oprichter van de Nederlandse Vereniging van Zangpedagogen. In juni 2018 verschijnt zijn autobiografie *Kroniek*.

EMANUEL OVERBEEKE
spreker

Emanuel Overbeeke studeerde muziekwetenschappen aan de Universiteit Utrecht bij Marius Flothuis en later in New York bij Charles Rosen.

In 2012 promoveerde hij met een proefschrift over de rol van Nederlandse muziek bij Nederlandse symfonieorkesten in de periode van 1945 tot 2000 waarvoor hij werd genomineerd voor derde Boekman Dissertatieprijs.

Van zijn hand verschenen onder andere boeken over Debussy, Stravinsky en meer thematische werken over klassieke componisten en de dood, en *Vestdijk en de muziek*.

In 2017 verscheen zijn meest recente werk met als onderwerp passiemuziek door de eeuwen heen.

GERARD BEEMSTER
dirigent

Gerard Beemster studeerde koordirectie, piano en orgel aan het Nederlands Instituut voor Kerkmuziek in Utrecht. Daarnaast volgde hij een specialisatie kinderkoordirectie aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag. Al sinds 1989 is hij als 'zangmeester' verbonden aan de Kathedrale Koorschool en dirigeert het koor van de St. Catharinakathedraal, beide in Utrecht.

Het repertoire van het Kathedrale Koor omspannt kerkmuziek uit alle eeuwen. Het koor koestert de werken van de twintigste-eeuwse componisten Hendrik Andriessen en Herman Strategier.

Verder dirigeert Gerard Beemster het Collegium Vocale Zeist en is oprichter van het projectkoor Convocati, waarmee hij in vaak korte tijd bijzondere werken instudeert.

WOUTER VAN BELLE
pianist

Wouter van Belle studeerde orgel en piano aan het toenmalig Nederlands Instituut voor Katholieke Kerkmuziek in Utrecht en werd is sinds 1985 hoofd-organist van de Utrechtse Sint Catharinakerk.

Hij treedt regelmatig op als concertorganist. In zijn concerten is vaak bijzondere aandacht voor zijn voorgangers aan de Utrechtse kathedraal: Hendrik Andriessen en Herman Strategier.

Wouter van Belle is een veel gevraagd koorbegeleider en vast begeleider van het Toonkunstkoor Utrecht en het Residentie Bachkoor in Den Haag.

De laatste jaren is Wouter van Belle ook actief als componist van koor- en orgelmuziek. In zijn privé-praktijk in Utrecht geeft hij piano- en orgelles.

ANNIECKE VAN DELFT
docent

Anniecke van Delft studeerde Docent Muziek aan het Conservatorium in Utrecht. De afgelopen jaren verzorgde zij lessen voor een groot aantal organisaties en is zij dirigente van een drietal popkoren. In haar eigen lespraktijk geeft zij lessen piano en blokfluit voor kinderen, naast zanglessen voor zowel volwassenen als kinderen.

Anniecke van Delft werkte mee aan cd's en had de muzikale leiding bij de theaterproductie Glasliefde voor het Nationaal Glasmuseum in Leerdam.

HETTY GEHRING
zangpedagoog

Na haar studie Nederlands, studeerde Hetty Gehring in eerste instantie zang aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag om later af te studeren bij Margreet Honig aan het Sweelinck Conservatorium in Amsterdam. Daarnaast had zij les van onder andere Mira Zakai en Maarten Koningsberger.

In 2003 richtte Hetty Gehring Het Zangatelier in Utrecht op en verdiepte zij zich steeds meer in ademproblemen bij het zingen. Wat zij zelf leerde van Margreet Honig, door wie zij nog altijd gecoacht wordt, en van de ademen- en houdingstherapeute Regine Herbig wees haar daarbij de weg. Op basis van haar ervaring en kennis schreef zij het boek *Zing zoals je licht*, dat in 2016 verscheen.

ANNELIES VAN GERVEN
zangpedagoog

Annelies van Gerven studeerde zang aan het Conservatorium van Utrecht. Tijdens het tweede Internationaal Concours voor Liedbegeleiders in 1988 behaalde zij samen met pianiste Lidwien Boumans de prijs voor het beste Nederlandse duo. Voor Annelies van Gerven is lesgeven een grotere passie dan zelf op het podium te staan.

Zij geeft les aan jong en oud in zowel klassiek- als musicalrepertoire. Op het KunstenHuis Muziekschool de Bilt-Zeist, leidt ze twee koren: het Zangtheater en Koarpunt NL.

Voor haar geldt dat er niets leukers is, dan van je hobby je vak maken.

CHARLIE BO MEIJERING
pianist

Voor zowel muziek als beeldende kunst heeft Charlie Bo Meijering een grote passie. Hij studeerde klassiek piano aan het conservatorium van Utrecht en laat ook van zich horen als organist, beiaardier en klavecijnist. Hij speelt met enige regelmaat in het Concertgebouw Amsterdam en was te zien in tv-programma's als *Het Orkest van Nederland* en *Maestro*.

Naast zijn werk als musicus legt hij zich toe op het maken van tekeningen. Hij deed dat onder andere in samenwerking met Erik Scherder en Katia Veekmans ten behoeve van de voorstelling van *Music, Imagination and the Brain*.

BRAM VAN OERS
acteur - theatermaker

Al sinds 2005 maakt en speelt Bram van Oers theateervoorstellingen bij Nochem & van Luyn. Daarnaast is hij acteur, regisseur, schrijver en docent bij verschillende projecten door het hele land, zoals bij Voorstelling in de Klas. Daarin worden leerlingen in de klas verrast door theater, wanneer voor hun ogen een voorstelling ontstaat.

Hij werkte eerder samen met het Rotterdams Philharmonisch Orkest en Het Gelders Orkest in hun educatieve projecten voor het onderwijs.

HILDE STALKER
pianist

Hilde Stalker begon op haar achtste met piano-spelen. In 2007 studeerde zij af aan het Utrechts Conservatorium, waar zij had les van Henk Ekkel en Martijn van den Hoek. Tijdens haar studie richtte zij zich voornamelijk op het spelen van kamermuziek en het begeleiden van zangers.

Sinds 2005 werkt ze als correpetitor bij de Academie Muzikaal Talent. Daar begeleidt ze jong talent bij het instuderen en uitvoeren van een volledige partituur.

Voor Joop van den Ende Theaterproducties treedt ze op als repetitor en speelde zij mee in het orkest bij diverse voorstellingen. Naast haar uitvoerende werk heeft Hilde Stalker ook een privé-lespraktijk.

ANNEMIEK VAN DE VEN
docent

Annemiek van de Ven zong al jong in vele koren, waaronder het Kathedrale Koor Utrecht, het Nationaal Jeugdkoor en het World Youth Choir. Haar studie Docent Muziek, met als hoofdbijvak klassieke zang, rondde zij af aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. In 2010 slaagde zij cum laude voor haar studie koördirectie aan het Conservatorium van Amsterdam. De afgelopen jaren werkte Annemiek van de Ven bij diverse koren, waaronder het VU-koor in Amsterdam en het opleidingskoor van de Nationale Kinderkoren. Zij maakte zij deel uit van Wishful Singing en is momenteel vaste dirigente van vocaal ensemble The Gents.

MUZIEKWINKEL ZEIST

De muziekwinkel met persoonlijke aandacht

verkoop-inkoop-verhuur-
inruil-reparatie-bladmuziek

Keyboards	Piano's
Gitaren	Basgitaren
Trompetten	Saxofoons
Klarinetten	Dwarsfluiten
Drumstellen	Percussie
Harmonica's	Blokfluiten
Versterkers	Accessoires

wo, do, vr, za geopend · di op afspraak

Bergweg 9 • Zeist • 030-6974380
www.muziekwinkelzeist.nl
info@muziekwinkelzeist.nl

DONATH
ontwerpen printen drukken

- **handels- en reclamedrukwerk**
briefpapier, visitekaartjes, folders, enveloppen
- **kopiëren en printen**
in zwart-wit en kleur
- **verenigingsdrukwerk**
clubbladen, programma's, posters, nieuwsbrieven
- **familiedrukwerk**
huwelijkskaarten, geboortekaartjes, uitnodigingen

Van Reenenweg 163, 3702 SJ Zeist
(030) 69 22 88 7 info@donath.nl
www.donath.nl

Praktisch

LOCATIES

- A. Kerk Evangelische Broedergemeente
Zusterplein 12, 3703 CB Zeist
- B. Koetshuys Evangelische Broedergemeente
Zusterplein 12, 3703 CB Zeist
- C. Hotel Theater Figi
Het Rond 2, 3701 HS Zeist
- D. De Klinker / Zeister Muziekschool
Markt 3, 3701 JZ Zeist
- E. Slot Zeist
Zinzendorflaan 1, 3703 CE Zeist
- F. Parkeerterrein Zinzendorflaan
Brouwerij, Zeist

ROUTE

openbaar vervoer

Vanaf station Utrecht CS en station Driebergen-Zeist: Synthus lijn 50 en U-OV lijn 51 en 74. Uitstappen halte Het Rond (C op de kaart). Drie minuten lopen naar de kerk (A op de kaart).

met de auto

Vanaf de A12 afslag Driebergen / Zeist, richting Zeist. Doorrijden tot in het dorp Zeist. Bij Slotlaan (Hotel Figi aan de rechterhand) linksaf en rechtdoor naar het Slot Zeist. U ziet het Zusterplein aan uw rechterhand liggen.

KOM OP TIJD

Voorkom dat u zich moet haasten. Er zijn geen genummerde plaatsen. Neem de tijd als u aan de zaal nog kaarten wilt kopen, het programma-boek wilt kopen en/of op een bepaalde plek in de zaal wilt zitten. De zaal gaat een kwartier voor aanvang open, de kassa een uur voor aanvang.

PARKEREN

U mag op het Zusterplein niet parkeren, maar kunt wel anderen voor de deur afzetten. U kunt vervolgens betaald parkeren in de parkeergarage naast Hotel Theater Figi (C op de kaart) of gratis aan de Zinzendorflaan (F op de kaart). Toets in het laatste geval voor een juiste navigatie in: Brouwerij, Zeist.

Met dank aan

Het Internationaal Lied Festival Zeist dankt de **onmisbare vrijwilligers, partners, subsidiënten en sponsors.**

PARTNERS ►

WIJNKOPERIJ

DE WITTE OS
www.dewitteos.nl

SUBSIDIËNTEN ►

SPONSOREN ►

FONDSEN ►

EN ENKELE FONDSEN DIE NIET BIJ NAAM GENOEMD WILLEN WORDEN.

BESCHERMVROUWE
Elly Ameling

AMBASSADEUR
Maartje van Weegen
Raoul Steffani

COMITÉ VAN AANBEVELING
Willibrord van Beek,
Commissaris van de Koning in Utrecht
Maurice Lammerts van Bueren,
pianist
Gerlach Cerfontaine,
voorzitter VVAA
Huub van Dael,
vm. directeur Concertzaal De Doelen
Migchiël Dirksen,
directeur Rabobank Rijn en Heuvelrug
Koos Janssen,
burgemeester Zeist
Jard van Nes,
zangeres en zangpedagoge
Alexander Rinnooy Kan,
lid Eerste Kamer
Jos Schillings,
directeur HKU Utrechts Conservatorium
Paul Schnabel,
lid Eerste Kamer
Ed Spanjaard,
dirigent en pianist

BESTUUR EN MEDEWERKERS
Aat Klompenhouwer, voorzitter
en artistieke zaken
Steven Matthijsen, vice-voorzitter
Frans Eggink, penningmeester
Wim Bekkers, secretaris en pr
Lucie Spreij, bestuurslid, educatie
en vrijwilligerscoördinatie
Marcel Jansen, projectmedewerker/
adviseur

STICHTING VRIENDEN
Boudewijn van Grunsven, voorzitter
Brechtje Renzema-Martens, secretaris
Ton Tekstra, penningmeester
Lucie Spreij, bestuurslid
Steven Matthijsen, adviseur

Colofon

WEBSITE Wilgehof+Sodaar

VORMGEVING Wilgehof+Sodaar

PR Wim Bekkers, Frans Eggink,
Marcel Jansen, Aat Klompenhouwer,
Wilgehof+Sodaar

PRODUCTIE Frans Eggink, Marcel Jansen,
Lucie Spreij, Wilgehof+Sodaar

DRUKWERK Drukkerij Donath Zeist

TEKSTEN Frans Eggink, Robert Holl,
Marcel Jansen, Jacqueline van Rooij

EINDREDACTIE Marcel Jansen,
Wilgehof+Sodaar

FOTOVERANTWOORDING
Clive Barda: p. 80 / Matthias Baus: p. 15 /
Jozef De Beenhouwer: p. 49, 77 / Wouter
van Belle: p. 85 / Mel Boas: p. 5, 6, 16-17,
44-45, 46, 60-61, 65, 70-71, 72, 73, 74, 75,
76, 78, 80, 88, 93 / Lars Boges: p. 26-27,
76 / Marco Borggreve: p. 20-21, 40, 83 /
Gusta Brooke: p. 79 / Hamish Brown:
p. 52, 77 / Harriet Burns: p. 32-33, 78 /
Sim Cannetty-Clarke: p. 50-51, 76, 79, 82 /
Annieke van Delft: p. 86 / Russel Duncan:
p. 82 / Benjamin Ealovega: p. 76 /
Anette Friedel: p. 49, 80 / Hetty Gehring:
p. 86 / Annelies van Gerven: p. 87 / Nina
Goldnagl: p. 19, 81 / Rianne Groen: p. 87
/ Michiel Hagdorn: p. 84 / Tjaard Heikens:
p. 31, 62 / Homolka: p. 18, 77 / Thom
Janssen: p. 85 / Marion Köll: p. 12, 43, 79
/ Marco Lairisa: p. 35 / Bethan Langford:
p. 36, 81 / Malcom Martineau: p. 24-25 /
Hans Morren: p. 54-55 / Bram van Oers:
p. 87 / Emanuel Overbeeke: p. 85 /
Christophe Pelé/OnP: p. 37, 82 /
Nafez Rehuf: p. 10-11, 83 / Sonja
Roskamp: p. 86 / Christoph Schnackertz:
p. 56-57, 83 / Aernout Steegstra: p. 49, 84
/ Andreas Terlaak: p. 38-39, 81 / Annemiek
van der Ven: p. 88

Het lied raakt onze ziel en diepste emoties, zowel in het
luisteren als zingen. Zo draagt het op een bescheiden,
maar waardevolle wijze bij aan een betere wereld.

Vrienden worden?

Bent u een liefhebber van het klassieke lied?

Vindt u het belangrijk de liedkunst levend te houden en door te geven aan volgende generaties? Wilt u het participatie- en educatieprogramma van het festival steunen om jongeren te bereiken en te raken? Wilt u nu en in de toekomst genieten van het Internationaal Lied Festival Zeist met vermaarde zangers en begeleiders?

Word dan Vriend van het Internationaal Lied Festival Zeist!

Kosten Vriendenbijdrage: u bent al vriend voor € 35,- per persoon per jaar en € 60,- voor twee personen op één adres per jaar.

Wilt u meer doen? Word Supervriend! U kunt Supervriend worden, als u voor vijf jaar de verplichting aangaat om jaarlijks € 250,-, € 500,- of € 1000,- te schenken aan de stichting. Periodieke giften zijn onbeperkt aftrekbaar voor de inkomstenbelasting. U kunt ook Supervriend worden voor een jaar.

Vrienden hebben bij ons een streepje voor: zo krijgt u 10% korting op recitals en passe-partouts; vriendenontmoeting in de pauzes van de avondconcerten; een Meet-and-greet met artiesten en als Supervriend ontvangt u bovendien twee vrijkaarten voor het openingsrecital op vrijdag 17 mei 2019.

Meer informatie vindt u op: www.ilfz.nl onder VRIENDEN. U kunt ook mailen naar vrienden@ilfz.nl. De vriendenstichting neemt dan contact met u op.

Culturele ANBI: de Stichting Vrienden van Internationaal Lied Festival heeft de status van een culturele ANBI. Dat maakt schenken voor u extra gunstig, want een ANBI betaalt geen erf- of schenkbelasting bij ontvangen erfenissen en schenkingen. Donateurs kunnen giften aan de ANBI aftrekken van inkomstenbelasting (particulieren) of vennootschapsbelasting (bedrijven). Voor giften aan een culturele ANBI geldt ook in 2018 een extra giftenaftrek, deze bedraagt 25% voor particulieren en 50% voor bedrijven.

BLOKKENSHEMA

22
27
2018
MEI

	Dinsdag 22 mei 2018	Woensdag 23 mei 2018	Donderdag 24 mei 2018	Vrijdag 25 mei 2018	Zaterdag 26 mei 2018		Zondag 27 mei 2018	
9.00								9.00
9.30		LEZING dr. Rolf Tybout	LEZING Dinant Krouwel	MASTERCOURSE Masters: Elly Ameling Julius Drake				9.30
10.00								10.00
10.30								10.30
11.00	MASTERCOURSE	MASTERCOURSE	MASTERCOURSE		WORKSHOP Ensemblezang		RONDLEIDING Slot Zeist met lunchrecital	11.00
11.30	Master: Julius Drake	Master: Julius Drake	Master: Julius Drake		Docent: Annemiek van de Ven			11.30
12.00					PRESENTATIE Liedklasproject scholieren			12.00
12.30								12.30
13.00				FILM Geliebte Clara		OPEN PODIUM I		13.00
13.30								13.30
14.00					RISING STARS I Harriet Burns Ian Tindale		RISING STARS II Peter Harris Hamish Brown	14.00
14.30					Bethan Langford Ben-San Lau	OPEN PODIUM II		14.30
15.00	MASTERCOURSE	MASTERCOURSE	MASTERCOURSE					15.00
15.30	Master: Elly Ameling	Master: Elly Ameling	Master: Elly Ameling					15.30
16.00				MASTERCOURSE Presentatierecital			AUF DEN WILDEN WEGEN Christoph Prégardien Christoph Schnackertz	16.00
16.30								16.30
17.00					LIEBESFRÜHLING			17.00
17.30	LEZING Hugo Wolf Meinard Kraak	LEZING Robert Schumann Emanuel Overbeeke	LEZING Joseph Eichendorff Michiel Hagdorn		Barbara Kozelj Raoul Steffani Gerold Huber			17.30
18.00								18.00
18.30								18.30
19.00								19.00
19.30		INLEIDING	INLEIDING				INLEIDING	19.30
20.15								20.15
22.15	WIENER MEISTER Openingsrecital Anna Lucia Richter Gerold Huber	MEINE TÖNE STILL UND HEITER Robert Holl en ensemble Matthias Lademann	IM WALDE Thomas Oliemans Malcolm Martineau	LIEDER VOM ORIENT Benjamin Appl Graham Johnson	DER ROSE PILGERFAHRT Robert Holl, solisten, vocaal ensemble Jozef De Beenhouwer		GLAUBE, HOFFNUNG UND LIEBE Slotrecital Robert Holl Graham Johnson	22.15

Invitation au voyage

Het lied zonder grenzen

Tien dagen lang neemt artistiek leider **Robert Holl** u mee op een onvergetelijke reis langs de liedculturen van Frankrijk, Engeland, Rusland en niet te vergeten Nederland.

We komen altijd weer terug bij **Franz Schubert**, zijn tijdloze inspiratie is het beginpunt van de liedkunst. Met uitstapjes naar de kamermuziek wordt de reis nog afwisselender.

Met de beste internationale artiesten: **Sarah Connolly, Hans Eijsackers, Graham Johnson, Henk Neven, Lenneke Ruiten** en vele anderen.

Mastercourses over het Duitstalige én Franstalige lied, door o.a. **Elly Ameling**, begeleiden internationale talenten op hun reis naar nieuwe horizons van het lied!

Graag ontmoeten wij u weer in 2019!

Houd onze website in de gaten, meld u aan voor de nieuwsbrief en volg ons op Facebook, Twitter en Instagram.